

VIRGIL MAZILESCU

(fiatalon elhunyt kortárs román költő, a diktatúra „áldozata”)

A költő kalandjaiból

túl magasra nőtt a fű az árkokon s már
nem lehet fünek nevezni – s íme minden alvilága.
egyetlen gyertyával s egy Isten veled köszönéssel
– megszabadulhattál volna s most íme alvilágod
s nem csak tied

elkopott nyelv. aszketikus jelek. ablakok. bárkák
olvadnak hold fényében

de én láttam. kopott nyelv. mint sömör
ajkamon. aszketikus jelek. mint néhány pók
mely megcsípett egy másik életben. ablakok. töröttek.
és a bárkák szétolvadnak a holdfényben

készülő kérdések. és kérdések harcolva
a más kérdések válaszaival. s ugyanez a fű
nőttön-nő a zűrzavarban

GEORGE VIGDOR

(kortárs román költő, '94-ben Izraelbe emigrál, és '99-ben visszatér Kolozsvárra)

Okmányaim

Okmányaim készek
a végleges elmenéshez
az évszakok közti országba
anyám útlevél-vérem viselvén
és a te pillantásod: mag,
melyből egyesülnek a szavak.

FLORIN MUGUR

(kortárs román költő, verse a költőbaráthoz íródott Francia-honba, a diktatúra „kőbe vésett” emléke)

Zoo

Miron Kiropolnak

strucc politikája,
csiga politikája,
elefánt politikája,
mely sérelmét ezer éve nem feledi,
uram, nézd, már az állatkert is
állandó állat-míting

szerencsére, a köztelefon,
mint apró vasszörnyeteg, fölkúszott a falra
a tigrisketrecek mellett,
szerencsére, a srác, ki kagylóba suttog szegényes
szerelmes szavakat,
és ha ő is a politika istennőjével beszél?

GEORGE VULTURESCU

(kortárs román költő, főszerkesztő)

Apai intelem

Apám egyik versem nézi:
Úgy nézek soraidra,
miként ha kövekre talpam alatt...
Milyen messze tudsz jutni
e köveken? Nem süllyednek
a laptenger fehérségébe,
mikor olvasod?
Ha tudsz lépni rajtuk,
ne félj:
Isten tart(ja) tenyerén.

IOANA CRACIUNESCU

(ma Párizsban élő román költő, aki a színház világában is jelentős sikereket ért el)

*Meg sem fordult fejedben,
hogy életem része légy*

Neveltem pár állatot a ház mellett.
Házat emeltem szüleim árnya mellett.
Egyik elment.
Másik maradt.

Fákat neveltem hernyó-lak mellett,
selyemhernyókat neveltem,
hernyó-lakban aludtam,
és hagytam, hadd szeressenek a jövő pillangói.

ILSE HEHN

(szász költő és képzőművész, ma Németországban él)

Nyárszemeiben

anyám lakik
a föld virágai közt

érzem
szeretetét

SZÓ-
ejtőernyők
a leugráshoz
a megérkezéshez
az élethez

GÜNTER GRASS

(Nobel-díjas kortárs német prózaíró, korábban a költészet is „művelte”)

Hasonlítás

Egy macska a réten.
A rét 120×90 cm-es.
A macska ellenben még igen fiatal.

HERMANN HESSE

(Nobel-díjas prózaíró, verseskötetei is megjelentek)

*   *
*
*
*

Fényt gyűjtöttem összes szobámban, konyhámban.
Szomszédok szóltak – micsoda ünnepi ház.
Ám én irtó magányos voltam a fényeimmel,
míg föl nem szállt a biztonság égett illata.

JOHANN LIPPET

(szász költő, ma Németországban inkább a család/etnikumuk történetét írja)

Semmi tavasztilalom

dalolt az aranycsőrű
fekete madár
hogy tavasznak kellene lenni
a meggy önként virágzik
dalod színtelen
ám virága fehér

RICHARD WAGNER

(A költészet terén edződött a próza területére. Romániából a diktatúra Németországba „számúzte”.)

Híradó

Egy férfi átvérzetten átlép
a képernyőből és
mellénk ül
az asztalhoz
és az evőeszközök fénylenek

DAN DAMASCHIN

(Kolozsvárott élő kortárs román költő)

Ars poetica

Egész élet ára:
Vak menetel/e/
Kínai fal mentén

MIHAIL CRAMA

(1923–1994 román költő, prózaíró)

Elégia

Lenyeltek az amerikaiak téged is...

Egy ár vonul át a fuvolák között
a nagy fuvolák között a gyermekkorból

ION CARAION

(Öt évig raboskodik a Duna-csatornánál és ólombörtönben, román költő, irodalmár és műfordító. Debütáló kötetét elkobozták. Svájcba történő emigrálása nagy irodalmi port kavart még Nyugaton is.)

Ars poetica

Korom egyidős az emberiség korával.
Egymagam a sorsomban, mint a lázadások,
gyűlölöm a nemzetek gyűlöletét.
Sose tudtok kidobni az időből.

IOAN RADIN

(temesvári szerb etnikumú kortárs novellista, a szerb irodalom tolmácsolója és elkötelezett nagykövete volt)

Vészfék

Gyorsvonat rohan az éjbe.

Egy utas lép a fülkéből a folyosóra, tempósan cigarettára gyújt, könyökével támaszkodik az ablakkeretre és egykedvűen bámul kifelé. A beszűrődő fény olykor-olykor láthatóvá tesz egy-egy sziklarészt, hóval belepett cserjét.

Rövid időn belül a szomszéd fülkéből előjön a második utas, az első felé tart, tüzet kér, majd megáll a másik ablaknál.

Hangtalanul cigarettáznak, szót sem váltanak egymással, csak néznek kifelé az ablakon. Csupán a kerek fémkattogása a síneken, monoton, szinte fenyegető.

Hirtelen fölriad a második utas, homlokát az ablakhoz tapasztja, megpróbál valami hangot kiszűrni az éjből; aztán siető mozdulattal, izgatottan leereszti az ablakot és kihajol. Néhány hópehely téved be kintről. Az utas visszahajol, és izgatottan fordul az első utas felé, aki továbbra is unottan eregeti a füstkígyókat, az ablak fölcsapódik.

– Maga is látta?

Az első utas határozatlanul vállat von:

– Mit kellett volna látnom?

– Nem hallotta a sikítást? A kétségbeesett sikolyt?

(Ugyanaz a gesztus.) – Nem nagyon.

– Kizuhant a vonatból! Biztos! Láttam! Mit is csináljunk?! Jelezzünk! Húzzuk meg a vészféket!

Elhaladna az első utas mellett, de az megállítja a karjánál fogva:

– Én alig hallottam valamit. Biztos maga abban, hogy kiesett valaki a vonatból? Lehet, hogy csak képzelődött...

– Még hogy képzelgés, tisztán hallottam a sikolyt!

– Talán csak egy éjszakai madár hangja volt – egy kuviké... Mindenesetre ne hamarkodja el...

– Jól van, na, de láttam egy árnyat... Biztos vagyok benne, hogy maga is látta! (Ismét továbblépne.)

– Én semmit sem láttam. Különben is éjszaka van, és az egy madár is lehetett. Jobban tenné, ha maga is erre gondolna: mert ha meghúzza a vészféket, és kiderül, hogy senki sem esett ki, akkor megbüntetik, erre mérget vehet. Vagy túl sok a pénze?

Az első utas egy pillanatra gondolataiba gabalyodik, aztán egyre dühösebben ordítja:

– Na és... Nagy dolog egy százas! Emberéletről van szó!

– Maga azt hiszi, hogy egy százassal megússza. Lehet az három, vagy talán öt is! Közben két újabb utas jelenik meg a folyosón, álmosan, mert fölébresztették őket.

– Nincs semmi értelme, hidd el nekem. Meg aztán miért nem húzta meg, aki mellette volt?

– Kicsoda?

– Aki a kieső ember mellett állt.

– Talán nem tartózkodott senki mellette...

– Bármi is történt, túl késő most már... Túl messze vagyunk már... Hiszen ez gyorsvonat.

– Tehát maga is elhiszi, hogy kiesett valaki?

– Meglehet. De az is, hogy kiugrott. Ez nem fordult meg a fejében? Milyen jogon avatkozunk be mások dolgába? Talán torkig volt már mindennel, ami itt van, és kivetette magát a vonatból...

– Nem lehet! (Egyre határozottabban.) Az lehetetlen! Ha öngyilkos akart volna lenni, akkor nem sikított volna így! (Elindul a vészfék felé.)

– Nem fogod tudni kifizetni a büntetést, leszállítanak az első állomásnál, és ott tartanak a rendőri őrszobán. Holnap elkésel a munkahelyedről. És mit fog mondani a feleséged, ha nem érkezel haza éjszakára? Felesleges frászt hoznod rá.

– Szálljon magába, uram!

Az első utas határozott léptekkel indul a vészfék felé. Közben a vagon folyosóját előzönlötték, egyre reménytelenebb az előrehaladás, mindenhol a tömeg ellenállásába ütközik:

– Miért lökdösöl, ember?

– Mi lelte ezt? Viselkedj civilizált módon, bácsi!

– Állj már meg, hisz nem kerget a tatár!

Az utas továbbvergődik, megpróbálja elérni a vészféket.

A vonat sebesen rohan.

Szlafkay Attila fordításai

San Francisco

Az oaklandi tűzvész idején G. lakótársa egy éppen náluk meghúzódó lánnyal követte a tévében az eseményeket. A lány és G. lakótársa alig ismerték egymást, de mégsem okozott meglepetést, hogy mindketten felajzott állapotba kerültek a látottaktól.

G. lakótársa hirtelen felpattant és szó nélkül kiviharzott a nappaliból. A lány nem vette zokon. Hozzászokott az efféle viselkedéshez. Egy idő múlva azonban kezdte magát furcsán egyedül érezni. Rövid tépelődés után felállt és követte G. lakótársát a szobájába. A fiú az ablaknál állva a füstölgő, vörös égre meredt és maszturbált.

– Tudod – szólt, amikor észrevette az ajtónál megmerevedett lányt –, a katasztrófák mindig beindítanak. – A lány kibámult az ablakon, és szótlánul vetkőzni kezdett.

Párizs

G.-nek ajtóra volt szüksége, mivel valami vakmerő egyén oly módon tört be a lakásába, hogy az ajtaját előbb egy baltával széthasogatta. G. béketűrő ember hírében állt, de azért ez a cselekedet – és az ajtó hiánya – kihozta a sodrából. Ugyanis tisztában volt avval, hogy Párizsban az ajtó fontos kelléke egy lakásnak. Máshol is, de azért Párizs az Párizs, csakúgy, ahogy London az London, és New York az New York. Ajtóilag érteve.

Barátnőjét megbízva a lakás őrzésével, elautózott a legközelebbi nyílászárók eladásával foglalkozó üzletbe. Az eszébe sem jutott, hogy vásároljon egyet, mivel pénzügyileg nem állt valami jól. Csóró volt, mint általában. De ez zavarta őt a legkevésbé. Negyedórányi keresgélés után rátalált a megfelelő ajtóra. Vastag tölgyfa ajtó, rézkilinccsel és egy helyes kis leselkedővel. G. megkérte az egyik bolti eladót, hogy segítsen kivinni az ajtót bogárhátú Citroënjéhez. Az eladó készségesen engedelmeskedett, és miután közösen felkötötték a súlyos ajtót a pöttömnyi kocsitetőre, G. barátságosan megköszönte a segítséget, beült a kocsiába, elfordította a slusszkulcsot, mosolyogva vizslátot intett a mit sem sejtő elárusítónak, és hazavezetett, hogy felszerelje új szerzeményét az ajtó nélküli, huzatos lakás bejáratára.

Amszterdam felé

G. a folyó felé tartott, csúcsforgalomban, a belvároson keresztül. Soha nem szerette a tömeget, próbált most is az üresebbnek tűnő járdákon haladni.

Sikerrel járt. Alig volt előtte valaki. Háta mögött viszont lépteket vélt hallani. Női fecsejt hozzá. Kellemesen hangzott. Élvezte.

A hátranézést halogatta, de elképzelte a két nőt: az egyik barna, határozott, apró termetű, a másik szőkés, mosolygós, nagy fogú. Úgy tűnt, férfiakról beszélgetnek. Jólesett hallgatni, bizsergette.

Hirtelen megszűnt a lépések zaja és a beszéd. G. megtorpant és hátrakapta a fejét. Nem látott senkit. Csak egy lyukra hasonlító kaput, amelyet az előbb észre sem vett. Ez nyelhetette el a két nőt, és akadályozta meg G.-t, hogy tovább képzeledjen.

Az egész utca elnémult. Minden kapualj magába vonta a járókelőket. G. egyedül maradt. Amikor újra elindult, próbált nem törődni e zavaró, furcsa csenddel, ami keskeny sávként tört utat magának gondolataiban, és egy meghatározhatatlan időpontban mennydörgő robajú villamossá változva visszarántotta a valóságba.

Újra megtelt az utca, de valahogy más lett. G. vonzó, eddig nem ismert szagokat észlelt. Talán én is eltűntem, gondolta, azért ez az ismeretlen hangulat.

A folyóparti keskeny házak nem állták útját a kaparó, hideg szélnek. G. mélyen a fülére húzta sapkáját, és rátért a hídra. Kongó léptekkel haladt, de a hang nem jutott el a füléig, azt viszont tudta, hogy valami meg fog változni az életében. De akkor el kell menni innen, az előbb érzett szag nyomában, csak menni, amerre ez az ismeretlen érzés vezeti.

Fölötte állok?

Már nincsenek titkaim.
Fölötte állok életemnek.
Nem tudtam szeretni.
Tudtam nem szeretni.
Tudtam szeretni.
Nem tudtam nem szeretni.
Mint fekete lovak
vonulnak élém lelkelem etapjai.
Körbevesznek kihívóan,
itt állnak együtt,
s szembenéznek mindahánnyal.
Szemükből rájuk ismerek.
Felnyerítnek,
fülembé hasít némelyik.
Hátára ugrom az egyiknek,
átfogom nyakát,
gerincére simul testem,
átmelegít izmaink rezdülése.
S együtt rohanunk,
rohanunk az alkonyatban
a lebukó nap rőt korongja felé.

Máig (waka)

És összetörte
A kőtáblát, újat kért,
Ez nem ragyogott.
Az aranyborjú fénye
Szemünkben maradt – máig.

Tejföl a „nagyoroszból”

Szabó Laci ügyes kezű autodidakta szobrászt kőművesként alkalmazták a biokombinátban. Sok dolga nem akadt, így ideje nagy részét a mongol pásztorélet mindennapjaiból vett jelenetek agyagból történt megformázásával és persze kiterjedt sefteléssel töltötte. Tehette, mert a kombinát bejárati csarnokának a szocialista állattenyésztés és állatorvoslás „apoteózisát” ábrázoló nagyméretű reliefje elbűvölte az avatóra érkező Cedenbál pártfőtőkárt és a magyar kormánydelegációt.

Kemenes, aki a 12-es mikrorajon földszintjén Szabó szomszédja volt, maga is kapott ajándékba egy égetett agyagból készült, morinhuron játszó pásztorfigurát, melynek előbb a bal keze, aztán a lófejes zeneszerszáma tört le, de Kemenes kegyeletesen mindig megragasztotta, és szuvenir gyanánt könyvszekrénye tetején őrizte.

A „mini-KGST”, avagy a mongolokkal, kínaiakkal és oroszokkal folytatott csencselés jobban működött az igaznál. Kliring rubel helyett persze a hivatalos pénznem, a tugrik járta, vagy a barterezés, ami alatt a magyar boltban megvásárolt pálinka, cigi, édesség és rágógumi cserekereskedelme értendő. A másik fél részéről szőrmefélelések, irhabunda, női és férfikucsmák, rézműves szellemaszkok, ezüst ékszerek, néha régiségek képezték az ellentételt. A kínaiak szolidan uralták a primőrzöldség-piacot, minekutána a lámaista mongol nem műveli a földet. Ezért is jár kunkori orrú nemezciszimában, nehogy véletlenül is megrúgja a föld szellemeit! Mindez persze nem vonatkozott a nagyüzemre, ahol a kolhoz gépei elvégezték a munka javát, és alkalmat adtak az estéről estére ismétlődő tévéhíradónak, hogy a szocialista tervgazdálkodás fölényét bizonyítsák a rothadó kapitalizmus felett. Persze egyugyanazon kenyérgyár, sörgyár, vágóhíd, húskombinát stb. avatásáról készült riportok sorjázta estéről estére a képernyőn, miután a Kemenes gyerekek által is kedvelt, „Na megállj, most megfoglak” című szovjet mesefilm befejeződött, jelt adva a jurták és panelek kiskorú nézőinek a lefekvésre.

A belügyi szervek hallgatólagosan elnézték a csencselést, csak a komolyabb szőrme- és régiségbiznisszt üldözték. Politikai okokból még provokátorokat is bevetettek. A kiküldötteket ugyan a magyar külügy sok mindenre felkészítette. Ebből csak két gyöngyszem: „*Eltársak, fontos levelet csak esernyő alatt olvassanak el, nehogy az ellenség lefényképezze!*” Azután: „*Eltársak, kerüljék a kompromittáló fotók készítésének lehetőségét. Fürdőkádban ne mutatkozzanak meztelenül! Az ellenség lefotózza és összemontirozza magukat meztelen hölgyekkel zsarolás céljából!*” Persze a nyolcvanas évek közepén már majd’ mindenki megszakadt a röhögéstől. A derültséget csak egy suttyó kuvaiti kiküldött kérdése oldotta irigy és felháborodott pusmogásba: „...és tessék mondani, mennyi gyémántot lehet behozni egy év után vámmentesen?”

De térjünk vissza a csencselések szerényebb, mérsékeltlen veszélyes területére. Kemenest a szobrász vezette be az orosz katonacsapadatok kiszolgálására létesült ulánbátori boltok világába, ahová csak egy piros műbőr kötéses igazolvány (propuszk) ellenében lehetett bejutni. A népnyelv csak „a nagyorosz”, „a kis orosz” vagy „a lakás orosz” jelzővel különböztette meg azokat. Az árucikkek bősége (kaviár, fagyasztott tengeri halak, déligyümölcsök, mazsola, tejtermékek, lazac, húsárúk és felvágottak) elkápráztatta a moszkvai GUM áruház sivár konzervhegyeihez szokott szemeket. Szabó Laci orosz nyelvtudása néhány élelmiszer és mennyiségi egységük magyar szavakkal kevert ismeretére szorítkozott, de némi ajándék kíséretében mindig eredményesnek mutatkozott.

Így történt, hogy a kemény hidegben a szélnek dőlve, kettesben araszoltak a téglafallal bekerített szovjet katonai ellátó felé, majd az igazolvány segítségével az üzlet hátsó ajtajához kerültek. Nagydarab fehérköpenyes eladó dugta ki a fejét, messziről szaglott a magára locsolt „Krasznaja Moszkva” kölnijétől.

„Zdrasztvujtye, gjevuska, ez egy nagyon harósij tovaris... izé... adj neki ogyin liter tejföl...” – kezdte zavartalanul Szabó Laci a mondókáját, két magyar pipereszappannal adva nyomatékot szavainak.

Kemenes Rejtő Jenő-regénybe illőnek érezte a jelenetet, de igyekezett alkalmazkodni a körülményekhez, ami – mint tudjuk – a túlélés létfeltétele.

Később a két férfi megrakott szatyrokkal hazafelé indult a füstölgő kéményű jurták mellett. A követségekkel szegélyezett főútra érve, a Bajangol szálló tövében lecövekeltek a buszmegállóban. A jeges szél havat hordott a Tola folyó befagyott tükre felől. Deres szőrű, apró lovacskák és tevék húzta kordék gurultak a híd felé, hajtóik szőrmebéléses ruháik gallérjába fűrták arcukat a hideg elől.

Szabó Laci fejével a szálloda felé intett.

– Szegény Kúti Feri! – mondta sóhajtva.

Kemenes nem értette. Kérdően nézett a szobrászra.

– Tudod, az állatorvos Feri... Itt esett ki az ablakpárkányon ültében, vagy inkább lökték ki az ötödikről... senki sem tudja, mi történt igazából. Muzeális régiségekkel csencselt... Bár beszélnek valami féltékeny mongol, vagy inkább orosz férjéről is... Tele volt a szobája értékes Buddha-szobrokkal, selyem láma zászlókkal, prémekkel...

Megjött a busz, felkapaszkodtak a faggyúszagú utastérbe. Mire hazaértek, jól átfagytak.

Kemenesné azzal fogadta az urát, hogy a csapból csak forró víz folyik valami műszaki hiba folytán.

– Még mindig jobb, mintha csak hideg jönne! – válaszolta, azzal megnyitotta a kádcsapot, hogy mielőbb meleg fürdőt vehessen. Benézett a kádszobába, ahol a két gyerek az ablaküveghez tapadva a ház előtti jégpályán hokizó orosz srácokat bámulta.

Közben persze megtelt a kád, de a tűzforró víz lehülésére órákon belül sem volt remény. Kemenes úgy gondolta, hogy egyetlen bátor Mucius Scaevola-i

mozdulattal kirántja a káddugót, és a hamarabb hűlő kevesebb vízben fog dagonyázni. Feltúrte ingujját, és hirtelen mozdulattal a dugó után kapott. Ordítása megreszkettette a lakást. Felesége és gyerekei rémülten rohantak a fürdőszobába. Ott állt a sorsüldözött családfő, karja könyékig szőrtelen és rákvörös lett. A család rémülete nevetésbe fordult, s míg az égés elleni spray-vel lekezelték, a maradék víz is eltűnt a lefolyóban.

Amikor ezt Kemenes meglátta, kínjában újabb üvöltésben tört ki. Kénytelen volt előlről kezdeni a műveletet. Nagy nehezen sikerült!

Végre kéjesen elnyújtózott a kádban, csupasz jobb karját gondosan a víz fölött tartva, s közben azon morfondírozott, mit is csinált volna Mucius Scaevola helyében az etruszk király előtt.

Donomágiában lemegy a nap*
avagy visszatérés az Ilja Varsavszkij-konvektorba

Pokrony József mereven bámulta a tükröt. Kopaszodó fején égnek állt a pár hajtincs. Hiába próbálta lefésülni, nyomban felkunkorodott. Dühösen a toalett-polc-hoz vágta a műanyag fésűt, mintha az tehetett volna az elmúlt negyven év testi-lelki öregedéséről.¹

Amint lehiggadt, leült a műanyag lapú asztal mellé, megitta cikóriakávéját, s elrágcsált egy száraz vitaminos ostyát. Alig fejezte be az evést, fölharsant az ajtó fölé szerelt munkakürt. Pokrony az előszobában a nyaka köré tekerte műszálas sálját, fölvette műbőr kabátját, s a fejébe nyomta műprém sapkáját. A komód tetejéről leemelte az aktatáskát, beütötte az ajtó minikomputerébe a nyitó, majd a záró programot. Ekkor vette észre, hogy az előző napi idegroham bizonyítékaként, hosszan föl lett hasítva a tapéta...

Lassan siklott alá a lift. A körötte állók évtizedek óta ugyanazok az emberek voltak, ugyanazzal a semmibe révedő tekintettel. Ahogy azt megszámlálhatatlan reggelen tette, aznap is tetőtől talpig végigmérte Pásztor Izabella kisasszonyt. Pillantása fölitta a csábító test, a föltűzött hollófekete haj látványát; orra mélyet szippantott a nő gyöngyvirágillatából. De a húsz éve még nádszálvékony derék mára teltkarcsúvá vált, s a haját – mely egykor fekete volt, mint az éjszaka – hullócsillag-évek csikozták ezüstszínűre.

Negyven... harminc... húsz... tíz: napok... hetek... hónapok... évek emeletei.

A földszintre érve szétesűszott a felvonó ajtaja. Pokrony József szorosan Pásztor kisasszony mögött haladva kísértelt a lift és a toronyház figyelőkamerás, üveglapokkal tapétázott átriumából a szabadba. Ott szem elől tévesztette a nőt. Pillanatig várt, majd elindult az ellenkező irányba. Fekete műbőr kabátjában, fekete aktatáskájával tökéletesen beleolvadt a milliós nagyváros emberfolyamába.

Országos Levél-, Szalag-, Lyukkártya-, Telefaxtár. Hatalmas bíbor táblán szikráztak az aranyszín betűkből kirakott szavak.

Rosszul világított, hosszú folyosón bandukolva jutott a 333-as ajtóig. Mögötte a Levéltár kutatórészlegének kis csoportja dolgozott. Nem véletlenül voltak ilyen eldugott helyen: munkájuk Donomágiának olyan régi, történelmi korszakára korlátozódott, mely időszakból csak kézzel és mindenféle romlandó anyagra írt dokumentumok maradtak az utókorra. Ezzel a fárasztó és felesleges munkával csak olyan alkalmazottakat bíztak meg, kiket a vezetőség szerint nem lehetett komoly tudományos feladattal „terhelni”.

---

* Пја Варсавсзкјј (1908–1974) szovjet-orosz író 1966-ban megjelent kötetének címe (Солнце заходит в Дономаге)

A kollégái csak a köszöntés pillanatára emelték föl a fejüket, rögtön folytatták a megsárgult lapok forgatását. Megnyugvással töltötte el Józsefet ez a szokványos rideg hangulat.

Külön kis szobája volt, ami fokozta munkatársainak ellenszenvét. Fáradtan tottyant le a fatámlás székre. A kényelmetlen bútordarab egy hatalmas, a helyiséget kitöltő asztal mögött állt. Maga elé húzta a papírköteget, amelyet előző nap nem tudott kellőképpen átvizsgálni. Középkori, megfejtetlen ákombákkal teleírt papirost vett a kezébe. Az asztali komputer szkennereinek széles bemeneti nyílásába helyezte a sárga lapot, s figyelte, amint csúszni kezd befelé. A számítógép-képernyőn íródott ki a lefordított szöveg. Pokrony meglepetten látta, hogy nem hagyományos vallási vagy gazdasági iratról van szó, hanem egy a huszonegyedik század nyelvére átírható kémiai képletsorról. Gyorsan lejegyezte a számok és betűk együtteséből álló szöveget. Mikor a szkennel nyílásában újból megjelent, kikapta onnan, áramtalanította a gépet, s a teleírt lappal a kezében elindult az OLSZLYT középkori tudománnyal foglalkozó részlegébe.

Néhány emelettel feljebb a helyiségben csupa villogó képernyőjű nagyszámítógép dolgozott. Köztük szinte elveszett az alacsony gyakornok. Csábi Titanilla: ez a név állt a köpenyére feltűzött lapon. Vállig érő gesztenyebarna haja alól kíváncsian csillogott a szeme. Bájos jelenség volt, még Pokrony savanyú ábrázata is felderült a látványától. Az agglegény-szívet csak az ital és az ártatlan, gyermeki tekintet tudja megdobogtatni... Elszégyellte magát gondozatlan külsője miatt. Ráhúzta ingjének kikeményített ujját a csuklójára. (Az ütőér táján széles forradás tanúsította a legutóbbi öngyilkossági kísérletét. Az eset után agyának temporális lebenyébe, az amigdalába ültettek egy apró pszicho-ellenőrző chipet, amely a heves, felindult lelkiállapotát jelezte a Központi Bioellenőrnek – az orvostudomány az utolsó menekülési utat is igyekezett elvágni előle!) De ez a tény akkor és ott nem foglalkoztatta tovább. Elfeledettnek hitt emóció töltötte el...

Hebegve nyújtotta át a képletekkel teli lapot. Titanilla elvette, és sietve betáplálta az adatokat a billentyűzeten. Egy pillanatra felcsúszott a ruha a csuklójáról, és Pokrony József az ibolyaszín erekkel átszőtt márványfehér kézfej alatt megrendülve fedezte fel a „falcolás” sötét hegét...

Közben adatok gördültek a számítógép képernyőjén: a középkori „recept” bonyolult kémiai képletsor, ám a benne leírt vegyületet sehol sem alkalmazták, a korabeli dokumentumokban nem talált erről szóló utalást a Központi Komputer mindentudó memóriája.

– Talán egy vajákos serkentőszere lehetett... – kuncogott a lány. Pokrony zavartan simogatta kopasz kobakját.

– Elképzelhető. Valami olyasféle szer is lehetett. Kisasszony, köszönöm a segítségét! – Mosolyt erőltetve elsietett.

Ahogy a folyosón téblábolt, a szégyen pírja ült ki arcára. Szégyellte magát a gyors megfutamodásért – mondhatott volna valami kedvesebbet is búcsúzóul. Hiába, az elkótyavetyélt, magányos évek kitörölték elméjéből az udvarlás

simogató szóvirágait. Ahogy ott állt Titanilla előtt, azonnal megrohanta az elutasítástól, a megszegyenüléstől való félelem. Örült, hogy elszaladhatott a lány fürkésző pillantása elől. Zavaros gondolatainak gödréből ekkor bukkant elő a kis gyakornok által használt szó: serkentőszer! *Serkentőszer, ami feledteteti az előnytelen külsőt, felkelti az évek óta szunnyadó nemi vágyat. A serkentőszer a megoldás! Az ajtó, amelyen kijuthat a tömény unalom házából, a testi-lelki impotencia hatására kialakult önkínzás börtönéből! Serkentőszer!* – a szó által kavart érzelemhullám előtötte tudatát. – *Nyugalom! Higgadj le, Jóska! Semmi felesleges izgalom, ami felkeltheti a Bioellenőr figyelmét!*

Visszatérve a 333-as szobába leült az asztal mögé, és a munkaidő végéig nagy halom, feledésbe merült jelekkel telirótt, régmúlt idők illatát árasztó tekercsbe fededkezve dolgozott. A megváltó, bűgő hang után sebes léptekkel elhagyta az OLSZLYT tüzemeletes, katonai erődítményre hajazó épületét.

A taxi végigszáguldott a metropolis bevásárló-körzetein. A szomszédok, ha érdeklődtek egyáltalán, annyit láthattak, hogy Pokrony egy barna dobozt cipel föl a lakásába. Telirakta a szobát mindenféle műanyag tálkával. Ezekbe különböző halmazállapotú anyagokat töltött. A kémiai összetételt ellenőrző műszer kiíróján viharebesen ugrándoztak az elemeket jelölő betűk, s a vegyértékek indexei. Késő estig, majd tovább, hajnalig dolgozott. Pokrony lakásában füstfelhő, szűrő szagorgia kavargott. Hősünk a besötétedés után ki merte nyitni az ablakot is, de a város szennyezett levegője nemhogy felfrissítette, inkább súlyosbította az agyába kúszó alattomos főfáját.

A hajnal első fénysugarával egy időben készült el az ősi „recept” alapján összekotyvasztott oldat. Az elemzőműszer nem volt képes pontos adattal szolgálni az áttetsző-smaragszínű folyadékról. *Serkentőszer!* Ez a szó járt akkor is Pokrony elméjében, amikor remegő kézzel a nap vörös korongja elé emelte az „elixírrrel” teli üvegkancsót.

Elborította elméjét a múlt fájó emléke: előnytelen fizikuma elriasztotta a holo-filmek csillagai után epekedő nőket. Ha mégis talált volna egy lányt, ugyan mit remélhetett volna hosszú távon a kapcsolattól? Csak egy huszonöt négyzetméteres betonkalitkára teltett a fizetéséből. A polgári besorolása olyan alacsony volt, hogy sem saját, sem örökbe fogadott gyermekre nem kaptak volna engedélyt. Donomágiának nem volt szüksége még több esetlen, élhetetlen emberre. Szülei halála után a magány szegődött mellé társul... Most, amikor elkészült, a kezében csillogott a testi-lelki impotenciára a gyógyszer – nem tudta rászánni magát a következő lépésre. Ha rátört az idegroham, könnyen fölvagdosta az ereit, ám az előcsörtető gyávasága nem engedte, hogy lenyeljen a folyadékból egy kortyot sem.

Mi van akkor, ha mérég? A kérdésnek a gondolatára is összerezzen; bár tudta, a műszer semmilyen emberi szervezetre káros hatást nem mutatott ki. A falra szerelt munkakürt riasztotta föl tépelődéséből. *Még elkések a munkahelyemről!*

Kapkodó mozdulattal szedte össze a szobában szanaszét heverő tálakat, fölsöpörte a padlóra hullott szemcséket, letörölte a falra fröccsent folyadék

maradványát. Lefődte a Szert tartalmazó kancsó tetejét, s elrejtette a szobafalba épített szekrényben. Sietve megmosakodott, átöltözött, s mint minden reggel, aznap is elfoglalta helyét a lefelé vánszorgó liftben, Pásztor kisasszony illat-körében. Ám ezúttal nem meresztette rá fájdalmas tekintetét: lelki szemei előtt egy szinte gyermeki arc, a bájos Csábi Titanilla vonásai bontakoztak ki.

A munkahelyén a szokásosnál is feszültebb hangulat fogadta. Libusov Szvetlána (vén)kisasszony utálkozó és riadt, Zsíros Szaniszló nyíltan gyűlölködő pillantása kísérte a kis hivatali szobáig. Csupán Ránczos Alajos bácsi nézett föl rá sajnálkozva... Belépve a helyiségbe, az asztal mögött egy koromfekete egyenruhás férfit talált. Amikor meglátta Pokronyt, fölpattant a székből és zordan végigmérte.

– Ön Pokrony József? – mordult rá.

– Igen, uram... – hebegte hősünk.

– Kemény János hadnagy vagyok, a rendőrség bünyügyi osztályáról. Kérem, kövessen! – a nyomozó az orra elé emelte az igazolványt, majd ugyanazzal a mozdulattal az ajtó felé intett.

– Igenis, hadnagy úr.

Pokrony remegő térddel lépdelt a szűkszavú tiszt előtt. Az nem a páncélozott rendőrségi járműbe tuszkolta, hanem – pár emelettel lejjebb – egy szűk szobába. A csupasz falak és a helyiség közepén árválkodó támlátlan szék nem hatott túl bizalomgerjesztően.

– Üljön le, Pokrony! – csattant a tiszt hangja. – Néhány kérdésem lesz magához, szorítkozzon lényegre törő válaszokra. Rendben?

– Igen, uram... – suttogta elcsukló hangon József, s vadul törölgette izzadó homlokát.

Észrevette, hogy vallatója egy marokba illő készüléket húz elő a zsebéből, bekapcsolja, majd hősünkre irányítja.

– Ismeri ön Csábi Titanillát?

– Igen, hadnagy úr... – a kérdés pengéként hasított a szívébe, nagyot nyelt a válasz után.

– Találkozott a napokban az említett hölgygel?

– Igen. – *Mit akarhat tőle a hadnagy?*

– Mikor? – a tiszt a hátát a falnak támasztva állt. Szemöldökét felhúzva József gyöngyöző homlokára meredt, kezében halkán zümmögött a gépezet.

– Tegnap...

– Pontosan?

– A munkaidőm alatt bizonyos adatok szükségeltettek a...

– Ne halandzsázzon, Pokrony! Azt kérdeztem, hogy mikor volt a lánnyal együtt? – Kemény ellépett a faltól, jobb kezét előrelendítette.

– Tizenegy óra tájban, lehet, kicsit később. – Pokrony ijedten behúzta a nyakát, ebben a testtartásban várta a pofont, ám az ütés elmaradt. Vallatója mély lélegzetvétel után higgadtan kérdezte tovább.

- Hol találkozott Csábi kisasszonnyal?
- A középkori tudományok részlegének komputer-osztályán.
- Az hol van?
- Néhány emelettel felettünk, hadnagy úr.
- Tartózkodtak mások is a helyiségben?
- Nem, hadnagy úr.
- Pokrony, mit keresett maga a komputerek közt, miről beszélgettek Csábi Titanillával?

– Mint említettem, szakmai ügyben kértem a segítségét. Elemzés végett átadtam egy archaikus nyelvről lefordított szöveget, amelyet ő betáplált a gépbe. Néhány perc múlva elkészült az elemzés, amit a kisasszony visszaadott nekem. Ezután eltávoztam az osztályról.

A nyomozó lehajtott fejjel, lassan körbejárta a széket. Józsefnek belesajdult a nyaka, ahogy a szemével követni próbálta.

– Hm. A műszer szerint igazat mond. Ki tudja? – dünnyögte a tiszt, aztán már hangosan Józsefnek szegezte a kérdést: – Pokrony úr, milyenek látta Csábi kisasszonyt? Úgy értem: észrevette rajta, hogy esetleg feldúlt, ideges?

– Nem – vágta rá csodálkozva Pokrony.

– Maga szerint, vonzó nő volt?

– Igen, meglehetősen szép lány... – derű töltötte el Pokrony lelkét, amikor Titanillára gondolt, ám a hirtelen támadt megerzés fagyot lehelt a szívére. – Miért beszél róla múlt időben? Csak nem történt valami baleset?

– Nos, Csábi Titanilla meghalt. Szexuális bűntény áldozata lett. Az elmúlt nap – fél tizenkettő és tizenkét óra közti időpontban – valaki megerőszakolta a komputer-osztály melletti toalett-helyiségben. Csábi kisasszony pszichikai állapota meglehetősen gyenge volt, korábban több kísérletet tett az öngyilkosságra; most a szégyen és a fájdalom olyan erős felindulást okozott a lelkében, hogy egyből a nyaki ütőerét vágta el... Mire a Bioellenőr riasztása nyomán az orvos megérkezett, már halott volt. Az élete utolsó neurális-mozzanatait visszatükröző agyimpulzusok, a helyszínelés, valamint a patológiai vizsgálat felderítette az öngyilkosság előzményét, a kiváltó okot, de az erőszakot elkövető személyét nem.

– Borzalmas... – Pokrony kábán tartotta tenyerében kopasz fejét. Kemény azonban kíméletlenül tovább kérdezett:

– Tehát ön tizenegy óra után járt a kisasszonynál, megvárta, míg a Központi Számítógép végez a dolgával, majd elhagyta a komputer-osztályt?

– Igen, hadnagy úr.

– Ezt a munkatársai megerősítették, legalábbis azt, hogy tizenegy óra után elhagyta a munkahelyét... Megkérném valamire, Pokrony úr! A kollégái, hacsak pletyka útján nem értesültek róla, semmit nem tudnak a Csábi kisasszonnyal történtek részleteiről; az itt elhangzottakról ne tegyen említést senkinek! Még valami! Néhány napig tartózkodjon elérhető helyen, hogy pontosan fogalmazzak: ne hagyja el a város területét. Rendben?

– Nem szoktam utazgatni, uram.

– Tudom. Akkor végeztünk, folytassa a munkáját! Vizszontlátásra, Pokrony úr.

– Vizszontlátásra...

Mint egy holdkóros, úgy támolygott vissza a szobájába, lerogyott a székre. Csüggedten ült órákon keresztül. Nem mert kimenni; szinte látta, amint Libusov asszony még az ajtaja irányából is elfordítja a fejét, Ránczos bácsi egy vasos könyv fölé hajolva dörmög magában, Zsíros pedig tollat ragad, s a következő szöveget írja egy cetlire: „*Tudd meg: mocskos kéjenc, aljas gyilkos vagy! Többet szóba sem állok veled!*”

(Ezt a lapocskát az ebéd után visszatérve megtalálta az asztalán, azonnal felismerte a gyerekes gyöngybetűkről a hájas Szaniszló írását.)

Úgy látszik, mégis beindult a pletyka-gépezet! – vélte. S nem is akárhogyan – őt gyanúsítják! Pokrony idegei nem voltak vasból. Kirúgta maga alól a széket, fölkapta az asztalon heverő aktatáskát, lerángatta a fogasról a kabátot, majd a 333-as számmal ékesített ajtót dühösen becsapva elrohant.

Tiszta téboly! Hogy vádolhatnak engem? A Bioellenőrzés rögtön kimutatta volna, ha valami disznóságon töröm a fejem és feltüzelem magam! Igaz, amikor Titanilla említette a serkentőszert, kissé izgatott lettem, de hát ez nem lehet... Elegem van ebből a rohadt, kémkedő, embertelen világból!

A lakásban az első útja a beépített szekrényhez vezetett; úgy emlékezett, hogy aznap a huszadik óra után lesz víz a csapokban, s a pirulákat csak folyadékkal tudta lenyelni. Előkapta hát az átlátszó zöld elixírt tartalmazó kancsót, s egy poharat telitöltött a tartalmával.

Méreg vagy nem méreg, mindegy! Kirobogott a konyhába. Ott a polcról levette a nyugtatókkal teli dobozt, s a tenyerébe öntötte a fehér tablettákat. Vizszabotorkált a fürdőszobába: a tükörből örületben égő tekintet meredt rá... Előbb a folyadékból húzott egy nagy kortyot...

...Valami iszonyú tört az elméjére! Lába kiperdült alóla, elvágódott a sima járólapon. A szeme elé kapott, kiejtette a poharat a kezéből, de a műanyag csattanására sem tért észhez. A színek elektromos szikraként cikáztak fájdalmában lehuny szemhéja mögött. Hasogatás kúszott végtagjaiba, ám ez a közelébe se ért a kinnak, ami az agyát feszítette, szinte szétrepesztette!

Valami kegyetlen, ősi dolog ez... – futott át a még éber tudatán –, *mégis méreg volt az a lötyty...*

Abbamaradt a gyötrelem, majd – mint amikor a csöndes szobában bekapcsolnak egy rádiót – dallamosan búgó hang töltötte ki az elméjét...

Köszöntelek, Testvér! Nem tudhatom, név szerint ki vagy: az biztos, hogy későbbi kor gyermeke. Ha ismered a Titkos Tudomány történetét, akkor hallhattad a nevem: Albertus Magnus. Nem hallucinálsz! Az ital, amit az Utasítás szerint készítetted, az elmédben kioldott egy ősi csomót... Nem sejthetem, hogy a te idődben milyen fejlett az élettan tudománya. Fölfedeztetek-e már a „hidat”, amely egykor

a nagy- és kisagy közt ívelt láthatatlanul, ám az elmúlt évtizedek alatt – idegen hatások által – leromboltatott? Csak néha sikerül a tudatnak átjutni a keletkezett szakadék fölött: most egy ilyen pillanatot élsz át! Ez az új adottságod, mely többé el nem vehető tőled, képessé tesz az élő és élettelen anyag által kibocsátott parányi éterikus jelek fölfogására. Agyad érzékeli az elmúlt napok élettani maradványszugárzását; ezek a jelek az elmédben képekké sűrűsödnek, s ha időben érkezel, a közelmúlt eseményei úgy peregnek le lelki szemeid előtt, mint a jelen pillanatai.

Testvér! Ha értetted az Üzenetet, meglelt képességedet használd jó célra, hogy az váljék emberi fajunk dicsőségére! Az adás, mely révén a Terra egy bizonyos pontjáról elmédbe érkeznek a szavaim, most véget ér. Az útbaigazítást megkaptad, élj sokáig emberséggel, boldogul!

Pokrony eszelős tekintettel ült a fürdőszoba kövén. Az elméje, mely az előbb még csordultig volt töltve a Hang által elmondottakkal, üresen kongott. Aztán nagyot nyögve föltápáskodott. Lomhán magára vette a kabátot, a sálát, a sapkát, és mintha túlvilági erő húzná, elindult, le a liften, át az üvegfalú folyosón, az utcán: a OLSZLYT irányába.

Korán besötétedett, az utcán egy lélekkel sem találkozott; ha jár arra valaki, a városra ereszkedő sűrű szmog úgyis eltakarta volna.

A Levéltár az esti órában kihalt volt. Zárva találta a hatalmas főkaput. A falból kiálló fémklaviatúra – normális ember-agy számára – titokként őrizte a nyitó számsort. De Pokronynak elég volt kicsit összpontosítani, máris „látta” a biztonságiak főnökét, amint jóval a munkakezdés előtt beüti a megfelelő számokat. Ujja hajszálpontosan követte a több mint fél nappal korábban ott lévő ujj mozdulatait. A kapu könnyedén csúszott el az útjából. Tudta, senki sincs az épületben, mégis lábujjhegyen lopakodott fölfelé. A szíve vadul kalimpált, amikor elérte a megfelelő emeletet. Borzongva dőlt a hideg falnak. Szemét lehunyta, kétségbeesetten koncentrált...

...S akkor szép sorban kigyúltak a folyosó lámpái. Összerezent az elméjébe tóduló fénytől, ám rögtön megnyugodott, amint „meglátta” magát fölszédelegni s belépni a komputer-osztály ajtaján. Rövidesen távozott onnan. Pár perc múlva kivágódott az osztály ajtaja, Csábi Titanilla sietett utána, hanyagul begombolt köpenye alól elővillant formás combja, kezében nagy sárga papírlapot lobogtatott. Talán kiáltott is valamit, aztán megtorpant. A lépcső felől egy kövér alak tűnt fel. Bár a lány arcára kiült a csalódottság, odalépett hozzá, s átadta neki a lapot. De a férfi ennyivel nem érte be, hosszan magyarázott, majd – látva a lányon az elutasítást és a távozás szándékát – váratlanul megragadta a csuklóját! Titanilla ellenkezett, s mintha sikoltott volna! A fickó befogta a száját, s a közeli toalett-helyiségbe rángatta...

Abronsként szorította az összpontosítás Pokrony József fejét, minden erejét fölemésztette; elgyengülve csúszott le a folyosó padlózatára.

...Kisvártatva a férfi kilépett a helyiségből és becsukta maga után az ajtót. A lépcső előtt betűrte ingjét a nadrágba, s még egyszer körülnézett. A folyosó,

szerencséjére, néptelen volt. Egy villanásnyi időre „találkozott” Pokrony és a férfi tekintete, aztán az illető vigyorogva lesétált.

József még mindig térdelt, nyújtóznia kellett, hogy elérje az ajtó kilincsét. Nem akart benézni, ám nem lehetett kikerülni a kiáramló gyenge sugárzást.

A lány ott feküdt a kövezeten: gyűrött köpenye kigombolva, bugyiját letépte róla az a szadista alak, a haja csapzottan terült szét. A szeme azt a másodpercet – a téboly pillanatát – rögzítette, amikor meggyalázott gazdája örökre felhagyott a világ gonoszságának túrésével!

Pokrony nem emlékezett rá, mikor ért haza. Megtermett, fehér köpenyes férfiak várták a lakásában, és még valaki... Az agyába ültetett chip idejekorán jelezte a különösen felindult lelkiállapotát, de őrei megvárták, amíg a Levéltárból hazatántorog. Az okára rövidesen választ kapott: az orvos mögül Kemény hadnagy lépett elő. Indulattól összeszorított ajakkal szűrte a szavakat:

– Unalmas klisé, hogy a tettes mindig visszatér a bűntény elkövetésének helyszínére. Kétkelkedtem az ügyességében, Pokrony; figyeltük minden lépését, ám azt mégse hittem, hogy ilyen elemi hibát követ el. De ezzel a dilizéssel a végén sikerült kihúzni a nyakát a hurokból. Mint elmebeteget, át kell engednem az Egészségügyi Szolgálatnak. Azért higgyen nekem: a maga helyében inkább a gyors és biztos villamosszéket választottam volna, mint a kérlelhetetlen agyturkászokat!

A hadnagy arca szinte hozzáért az övéhez, de József rá sem hederített a más-sikból sugárzó gyűlöletre. Azt is némán tűrte, hogy ráerőszakolják a kényszerzub-bonyt. Lehunytt szemmel próbált ismét, utoljára koncentrálni...

Két arc jelent meg előtte... Csábi Titanilla fájdalmas, halottá merevedett vonásai és Zsíros Szaniszló kéjtől fénylő, sátáni ábrázata!

Szombathely, 1988–2015

Kussoló szimatolás

A lélegzetvétel az embert a transzcendentális világgal köti össze. A szaglás a lélegzés velejárója. A transzcendenssel való kapcsolatfelvétel elemi feltétele sokak számára a csend. A csendes szaglászás a filozófiára hajlamos emberek szokása.

A szagérzékelések vizsgálatával, a szaglószervek kutatásának kialakulásával foglalkozik Alain Corbin francia történész áttekintése (1982/1996). A könyv középpontjában a XVIII–XIX. századi Franciaország áll, ahol ekkor megkezdődött a levegő tudományos tanulmányozása, és hamarosan létrejöttek a levegő tulajdonságaival, illetve a szagokkal és a szaglószervvvel foglalkozó tudományágak (az aerizmus, illetve az ofrezológia), ami szükségszerűen a szaglószervi érzékelések finomodásához, majd – higiéniai előírások bevezetése révén – a privát és a közterek szagtalanításához vezetett. Ugyanennek a folyamatnak az eredménye társadalmi rétegtől függően esetleges illatosítási technikák alkalmazása is. Magyarul a szagok kultúrtörténetét tárgyalta Löwy Dániel (1987, 1988) és Magyar László András (1999).

Az alábbiakban néhány a magyar költészetből és néhány egzotikus nyelvből vett példán a csendben való szaglás, igenévvél kifejezve, kussoló (vagy kussolva) szimatolás jelentőségére, az együttes kifejezés különböző lehetőségeire hívom fel figyelmet. A borászok szerint a szőlőnek, mustnak aromája, a bornak bukéja van. A szivarozás franciás műnyelvén *arôme* az égő szivar illata. Nem égőn *bouquet* (Resnick 1997a: 167., 1997b: 167.). A magyarban talán német közvetítéssel a franciából jövevényyszó a *buké* (francia *bouquet* ’virágcsokor’), ami zamatot és illatot (íz és szagot) egyaránt jelöl. A közönséges csendversek megszokott illatkísérői az orgona, a mézet adó akác és hárs, a bukét adó bor és tea.

A magyar csendköltészet kimagasló alakja, Fenyő László (1902–1945) *Teafű* című verse a következő:

„Ki látta a teafű
párájából szertesztét
gyűrűző csendet?

Halkkal varázserejű,
mélyén magány s bölcsesség
illata lengett”
(1972: 305.)

Ugyancsak egykori munkaszolgálatos, Hajnal Gábor verse a *Zsibongó csend*:

„Tulipánagyak tarkasága
és keveredő illatok

köztetek elkábulva állok
fáradt vagyok.

Orgonák lilasága
a nap még ott áll nyugaton
a nappal peremére dőlve
már aludnék nagyon.

A vérvörös szív kalimpál az égen
megfordul köröttem a táj
és elakad a madárének
a csend zsibongva fáj”
(1982: 455)

Az 1950-es években induló költőgenerációnál további példákat találunk a csendben való szagolgatás, legalábbis passzív szagérzés felidézésére. Negatív példával kezdve, Váci Mihály csendverse a *Zene*, melynek első versszaka:

„Virág, illattalan
Nyílik és nem ragyog.
Egy dal száll hangtalan.
Énekel egy halott”
(1971: 573., 1975: 573., 1977: 256., 1979: 667., 1984: 300.)

Simon István költészetében a *Csendes faluvég* című vers első versszakában:

„Üres és csendes a faluvég; báránnyelű
könnyű uszálya tarkáll a kék nyári égen.
A hársfa saját részeg illatától megdőlt.
Árnyékában ballag a lúdcsapat fehéren”
(1976: 44.)

Az ezredforduló hazai haikuáradatának egyik képviselője, Szennay Iлона *Szakcsi délután* című versének harmadik versszaka (tulajdonképpen önálló haiku) a csend által előhívott szag- és érzeteket példázza:

„alkonyi csöndben
fagerendák illata
testes bor íze”
(2014: 31.)

A csend az elmélyült, figyelmes szaglást teszi lehetővé, ám az áradó illathoz az asszociáció harsány hangokat társít. Demény Ottó *Orgona* című versében a

máglya és a mozdony a hőként áradó, a kürt a hangként áradó orgonaillatot jeleníti meg:

„Óriás máglya az orgona bokra,
harmatos fűrtjei hajnali kürtök.
Illatuk árad a napfényes útra,
mint a mozdonyból szállnak a gőzök.”

Majd az orgonaillat a következőképpen testesül meg:

„Éretten súlyos asszonyi ringás
kacérkodik a megejtő széllal.”
(1963: 22.)

A magyarban a poliszémiát (többféle jelentést) mutató *hallgat* 'hangot figyel; csendben van' a *hall* ige képzős származéka. Még érdekesebb, hogy a költészetben megjelenített, a csend által hozzáférhetővé váló szagérzetek megfelelői egyes nyelvekben bizonyos szavaknak 'hall' és 'szagot érez' poliszémiája. Ismert például a kínai *wén* 'hall; szagot érez', ami ráadásul a viszonylag kevés számú írásjeggyel érzékletesen kifejezett igék közé tartozik: az írásjegy egy kapu, amelyben egy fül van, ám tulajdonképpen a kapu (*men*) a hangot adja meg, a fül a jelentést. Az olaszban: *sentire* 'érez; hall/hear', a tulajdonképpeni 'hallgat', az *udire* 'hallgat/listen to; hall/hear' mellett. A spanyolban és portugálban *sentir* 'érez, hall' a kifejezetten 'hall' jelentésű spanyol *oír* és portugál *ouvir* mellett. A mordvinban *marams* 'hall' háromféle további jelentéssel ('szaglással, ízleléssel, tapintással érez', Hevér 1999–2000: 104.). Ami a poliszémiát mutató érzékelési igéket illeti, ezek úgynevezett statív igék, mint a magyar *lát, hall, érez*, szemben az érzékelés szándékosságát hangsúlyozó aktív igékkel, mint a magyar *néz, hallgat, szagol* (Kicsi, 2007: 34–37.).

Több kreol nyelvre szintén jellemző a 'hall; szagot érez' poliszémia, s ez az egybeesés kifejezetten jellemző több afrikai nyelvre, angol, portugál, bantu kreolokra.

Az angol alapú krio (Sierra Leone, Gambia stb.) érzékelést jelentő igéi közül a *yeri* (< *hear*) 'hallgat/hear; szagolva érez/smell', *smel* (< *smell*) 'szagolva érez/smell'. A nigériai angol pidginben hasonlóképpen *hyar* (< *hear*) 'hallgat/hear; szagolva érez/smell', *smel* (< *smell*) 'szagolva érez/smell'. Például: *À hyar/smel di sent* 'Érzem a szagot', *À hyar di myuzik* 'Hallom a zenét'. A kameruni angol pidginben *hia* (< *hear*) 'hall, szagolva érez' mellett *smel* (< *smell*) 'szagolva érez' (Todd, 1984: 126, 129.). Két, a Guinea-öböl egy-egy szigetén beszélt portugál alapú kreol nyelvben hasonló a helyzet: a São Tomé-szigeten *êndê* 'hall, szagol', a Príncipe-szigeten *têndê* 'hall, szagol' (talán a portugál *atender* 'figyel' folytatásai).

Hasonlóan viselkedik két bantu kreol nyelv is: lingala (kongói – mindkét Kongóban használt – bantu nyelv) *-yóka* 'hall, érez, szagol', fanagalo (Dél-Afrika, Zimbabwe, Zambia) *izwa* 'hall, szagol'.

Már nem afrikai, hanem új-guineai kreol példa a tok-piszin (újmelanéz) *harim* (< *hear* + *em*, erősítésképpen a német *hören* 'hall') 'hall, szagolva érez' (Todd, 1984: 188.).

Irodalom

- Corbin, Alain, *La miasme et la jonguille. L'odorat et l'imaginaire social, 18e–19e siècles*, Paris, Aubier Montaigne, 1982. *The Foul and the Fragrant. Odour and the Social Imagination*, Translated from the French, London, Papermac, 1996
- Demény Ottó, *Szigorú hétfő*, Bp., Szépirodalmi, 1963
- Fenyő László, *Emlékezés és üzenet*, Bp., Magvető, 1972
- Hajnal Gábor, *Én vagyok az. Válogatott és új versek*, Bp., Szépirodalmi, 1982
- Hevér Krisztina, „Az érzékelést (észlelést) jelentő erza-mordvin igék”, *Néprajz és Nyelvtudomány*, 40 (1999–2000) 103–112.
- Kicsi Sándor András, *Szószeremantika*, Bp., Tinta, 2007
- Löwy Dániel, „A madeleine illata avagy a szagok kultúrtörténete”, *Korunk*, 46 (1987) 12: 968–973.
- : „Adalékok az illatok XX. századi kultúrtörténetéhez”, *Korunk*, 47 (1988) 3: 204–210.
- Magyar László András, „Illatok és orvostudomány”, *Orvosi Hetilap*, 140 (1999) 10 (III. 7.) 547–8., in: Magyar László András, *A repülőkenőcs. Érdekeségek az egészséges és beteg test, az orvoslás és a kuruzslás történetéből*, Bp., Gondolat, 2007, 248–253.
- Resnick, Jane, *Connaissanceur International Guide du cigare. L'art de choisir et de fumer*, Traduction: Brigitte Le Guillou, Köln, Könemann, 1997 (a)
- : *Internationaler Zigarren Führer. Die Kunst genussvollen Rauchens*, Übersetzung, Beate Gorman, Köln, Könemann, 1997 (b)
- Simon István, *Gyönyörű terhem*, Bp., Szépirodalmi, 1976
- Szennay Ilona, *Felhőszirmok*, Bp., Tinta, 2014
- Todd, Loreto, *Modern Englishes. Pidgins and Creoles*, Oxford & London, Basil Blackwell, 1984
- Váci Mihály, *Százhuszat verő szív. Válogatott versek 1955–1970*, szerk. Váci Mihályné Juhász Mária & Mátyás Ferenc, Bp., Magvető, 1971², 1975³
- : *Válogatott versei*, szerk. Garai Gábor, Bp., Kozmosz, 1977²
- : *Összegyűjtött művei*, Bp., Magvető, 1979
- : *Értelmes terhek alatt. Válogatott versek*, szerk. Váci Mihályné Juhász Mária, Bp., Szépirodalmi, 1984

A csend tárgyasítása

Minden abból a csendből volt akkor.¹

Nádas Péter: *Temetés*

A csend tárgyasításának első, alig észrevehető fokozata a birtokos személyjel (régebben: személyrag) hozzátoldása a szóhoz. Kövecses Zoltán metaforáról írott összefoglaló művének egyik megállapítását idézem: „Például ha a félelemről mint egy tárgyról beszélünk, megfogalmazhatjuk úgy, mint a »saját tulajdonunkat«. Ezek után már az *én félelmemről*, a *te félelmedről* stb. beszélhetünk. Az ehhez hasonló esetek a fogalmi metaforák legkevésbé észlelhető típusai.”² Ugyanilyen kevésbé észlelhető, hogy ez a megállapítás burkoltan elutasít egy szigorú filozófiai álláspontot, mely szerint „az [érzet]adatoknak nincs tulajdonosa vagy hordozója”.³ Kétségtelen, hogy a kognitív metaforatan elhallgatott előfeltevései között előkelő helyen szerepel az „én” közelebről meg nem határozott fogalma. Bereményi Géza és Cseh Tamás dalában „*a csönd, mely égig ér*”, két világ között teremt kapcsolatot. A birtokviszony ez esetben azt jelzi, hogy az örök szótlanságra ítélt eltávozott a birtokosa az itt maradott némaságának: *Csönded vagyok*.⁴ Csepregi János haikujában a birtoklás birtoklása – „*csended a csendem*” (*Búcsúzás*, 2008) – hozza létre az azonosságot, míg Hollósy Tóth Klára szonettjében az azonosság eleve adott: „*elidőzöm szépen csend-magam*” (*Csend magam*, 2010). Marsall László *Tükör a tükörben* (1977) című verse voltaképpen nem egyéb, mint poétikai deklináció: „*körötte külön csönded én / körötte külön csendem te*”. Vörösmarty Mihály a tovasiető napok miatt borong, amikor megállapítja: „*Csendünk mulandó*” (*Ódák*, 1. 1817). Áprily Lajos *Kérés az öregséghez* (1965) című verse ezekkel a sorokkal kezdődik:

*Öregség, bölcs fegyelmezője vérnek,
taníts meg, hogy Csendemhez csendben érjek.*

A birtokviszony tárgyasít, mégpedig a birtokosság, a birtoklás ténye erősebben, mint a birtok vagy birtokoltság állapota. A tétel alátámasztására 2011 őszén a következő kísérletet eszeltem ki. A csapongó kávéházi beszélgetésbe fűzve tettem fel egy-egy kérdést tizenöt idősebb és tizenöt fiatalabb törzsvendégnek. Az idősebeiktől ezt kérdeztem: *Tudtad, hogy Zsanettnek van e-bookja?* A fiatalabbaktól pedig ezt: *Láttad, hogy Guszti bácsinak pálmafás kravátlíja van?* A személyneveket

¹ Nádas Péter: *Temetés* (1980/1996). 250.

² Kövecses Zoltán: *A metafora* (2002/2005). (III. 2.2) 50.

³ Moritz Schlick: *Meaning and Verification* (1936/1938). (V) 365.

⁴ Cseh Tamás: *Új dalok*. Hungaroton Records Kft., 1990.

úgy választottam meg, hogy lehetőleg ne legyen ilyen ismerősük, de a név mégse legyen szokatlan, a tárgyneveket pedig úgy, hogy lehetőleg ne tudják, mit jelent a szó. A keresztbe kérdés módszerem sikeresnek bizonyult. Csaknem mindig kérdéssel, mégpedig ugyanazzal a kérdéssel válaszoltak: *Ki az a Zsanett? / Ki az a Guszti bácsi?* Így válaszoltam nekik: *Az a duci, barna hajú lány, aki délelőttönként kapucsínót iszik a barátnőjével,* illetve: *Az a bajuszos bácsi, aki mindig a meccset nézi, és fehér kisfröccsöt iszik.* Szórakozottan hümmögtek vagy bambán bólintottak, még az is meglehet, hogy az állítólagos Zsanett vagy Guszti bácsi néhány pillanatra egy ritkán betérő vendég alakját öltötte képzeletükben. Zavart csak az okozott, ha volt ilyen nevű ismerősük, azon csodálkoztak, honnan ismerem őket. Azt, hogy mit jelent az *e-book* vagy a *kravátli*, mindössze négyszer kérdezték meg, amiben nyilván az is közrejátszott, hogy a beszélgetés gyakran terelődött másra. A vizsgálatra kiváló terep volt a kávézó, ahol sok ember ismeri egymást felületesen, és az állandóan váltakozó vendégek a beszélgetés során többtucatnyi hasonló kérdést tesznek fel egymásnak egy-egy késő délután. Utólag sem derült ki számukra, hogy kísérleti alanyok voltak. A válaszok azonban nem egyértelműen azt erősítik meg, hogy a birtoklás erősebb, mint a birtokoltság, mert nehéz kiszűrni a népi ontológia hatását, mely szerint a személy előbbre sorolódik, mint a tárgy.

Nyilvánvaló, hogy egy állapotnak nincs igazi birtoka. A csend – akár a zaj hiányáról, akár valakinek a szótlanágáról, akár nesztelenségről, akár háborítatlan, nyugodt állapotról van szó – nem lehet valódi birtokos. Mégis érdemes megszívlelni Nelson Goodman megjegyzését: „Kétségtelen, hogy a metaforikus birtoklás nem szigorú birtoklás; a birtoklás azonban tényleges, akár metaforikus, akár szigorú.”⁵ Íme, néhány példa arra, amikor a csend birtokosként lép fel. Egy egész birodalom teljhatalmú ura – „*a csönd hona*” (Juhász Gyula: *A hallgatás tornyában*, 1910) –, hatalmas fekvősegei – „*a csend urodalmi*” (Vörösmarty Mihály: *Toldi*, 1829) –, különös jószágai vannak: „*a téli csend fekete tücske*” (Jékely Zoltán: *Téli éjszakák*, 1935). Kiváló stratégiai érzékére vall, hogy az átkelőhelyeket is megkaparintotta: „*Csönd és magány révében hallgatom, / Miket susog a hírek rádiója*” (Juhász Gyula: *Vidéki rejtekben*, 1926). A legkülönbélebb tárgyaknak lehet a birtokában, még szűrő-vágó eszközöknek is: „*Villog a csend csodaszép szikéje*” (Kovács András Ferenc: *Kolibri*, 1983–1990), illetve: „*Szépül a közöny / mozdulatlan maszka / a csönd kései alatt*” (Várkonyi Anikó: *Hallgass, a kavicsok énekelnek*, 1971). A családtagok összetartozása – „*a csend... / babusgatja s elringatja / kékrevert fiát*” (Pethő László: *A csend fia*, 1972) –, illetve a rész és egész viszonya is – „*zenét a csönd uja szó*” (Babits Mihály: *Reggeli szél*, 2. 1909) – a valódi birtokviszonyra emlékeztet.

A csendek csendje töismélteléses alakzat (figura etymologica) Jékely Zoltán versében nem birtoklásra utal: „*Nagy csend marad utána, csendek csendje*” (*Az álmok elé*, 1937). Sík Sándor költeményében sem arról esik szó, hogy a csend önmaga érélyes ura: „*És csukló térdeden imádd a csendek csendjét (Ó tiszta csend!* 1952).

⁵ Nelson Goodman: *A művészet nyelvei* (1968/1982). (II. 5) 55.

A nyelvi birtokviszony ugyanis nem mindig a birtoklás kifejezésére szolgál, eltérő szemantikai szerepeket is betölthet. A birtokos jelző például gyakran játssza az ok, a birtokszó pedig az okozat szerepét, mint Polner Zoltán (*A csönd árnyéka*, 1988) és Gulyás Ilona (*A csend árnyéka*, 2013) verseskötetének címében. A birtokos jelző máskor a cselekvőt, a birtokszó pedig a cselekvést fejezi ki (genitivus subiectivus), mint Körössi P. József versében: „*a csend / galambpergésszerű tánclejtése*” (*madarak*, 1976). A tárgyas viszonyt kifejező birtokos jelzős alárendelést (genitivus obiectivus) a deverbális főnevek esetében az összetett szavak is megőrzik, mint Dobos László regényében: „Mindennek van egy csend-kísérője”.⁶ Képviselhet valamiből egy bizonyos mennyiséget vagy jelölheti egy halmaz valamelyik tagját (genitivus partitivus), mint Mikszáth Kálmán elbeszélésében: az asztalnál „a síri csendek egyike uralkodott”.⁷ Kifejezheti az azonosság viszonyát (genitivus explicativus), mint Petőfi Sándor költeményében – „*Éj van, csend és nyugalomnak éje*” (*Éj van...* 1845) –, vagy a birtokos valamilyen tulajdonságát, állapotát (genitivus qualitatis), mint Varga Katalin versében: „*Mámora csendnek, csapdája a hitnek!*” (*A csend fehér mámora*, 1969).

A csend azonban gyakrabban birtok, mint birtokos. Nemritkán annak birtoka, amit olykor maga is birtokol: „*tükrök csöndjébe szédülsz*” (Csoóri Sándor: *Ördögpille*, 1957), illetve: „a csönd elérhetetlen tükre”.⁸ Örökös szolgája a világegyetemnek és az égitesteknek: „*idegen / csönd dermeszt néma csillagtereket*” (Szabó Lőrinc: *A huszonhatodik év*, 118. *Szerény túlvilág*); „*Csillagok csendje*”;⁹ „a lenyugvó hold csöndje”.¹⁰ Odaadja magát mindennek. Az élettelen természetnek – „*csendje hótömbnek, jéglemeznek*” (Dsida Jenő: *Túl jégmezőkön*, 1930) – éppúgy, mint az állatoknak – „a strucc csendje”¹¹ – vagy a növényeknek: „*Megsárgult a fák csöndje*” (Komán János: *Őszi megnyugvás*, 2012). Jellemezhet emberi késztményeket – „*kutyáólak csöndje*” (Pilinszky János: *Apokrif*, 1956) –, műalkotásokat – „néhány Vermeer-kép csendje”¹² – és még annyi minden mást. Egyetlen esetet vizsgálok kissé részletesebben, a *csend* főnévből képzett *csendű* melléknevet. A (j)ú/(-)ű képzővel szintaktikailag hiányos melléknevek képezhetők, a *fejű, lábú, ujjú* stb. szavak önmagukban nem használhatók. A valamivel rendelkező, valamivel ellátott jelentésű képző egyének, egyedek vagy fajták jellemzésére szolgál: *hosszú lábú asszony, egyenes pengéjű kard, párosujjú patás*. Kiefer Ferenc szerint a képzővel ellátott főnév jelöltje és a szerkezet alaptagjával jelölt dolog között meghatározott fajtájú rész-egész viszonynak kell fennállnia.¹³ A két legfontosabb típus: 1. Az egész megszűnése vagy csonkává tétele nélkül nem választható le róla

⁶ Dobos László: *Hólepedő* (1977/2009). 117.

⁷ Mikszáth Kálmán: *Az eladó birtok* (1893/1957). 100.

⁸ Szentkuthy Miklós: *Prae* (1934). (XIII) 437.

⁹ Lázár Ervin: *Öt szentimentális történet* (1972/2006). (4) 190.

¹⁰ Bodor Ádám: *Sinistra körzet* (1992/1999). (15) 158.

¹¹ Hamvas Béla: *Karnevál* (1951/1985). I. (II) 287.

¹² Szilágyi István: *Agancsbozót* (1990). (VI. 36) 510.

¹³ Vö. Kiefer Ferenc: *Jelentésemélet* (2000/2007). (7.7) 199. skk. és (7.8) 205–206.

a rész: *hétfejű sárkány, hosszú lábú asszony*. 2. A rész jellegzetes elem, hozzátartozik a dolog képzetéhez: *dús lombú fa, egyenes pengéjű kard*. A *csendű* használata tehát kétszeresen is létezés sugall: van valami, és ennek a valaminek része valami más. Kaffka Margit novellájában Klári az ablaknál ülve ábrándozott: „mennyi sok zsongó csendű, édesen-tétlen nyár”.¹⁴ Áprily Lajos a „*vén-csendű templomok*” gyógyító hatásában bizakodott (*Feldkirchi hangulat*, 1926), Gál Sándor költeményében „*golgotás csendű (...) egészen a táj*” (*A visszaút*, 2012), Farkas Zoltán pedig Nagy István színes krétarajzairól szögezte le műbírálataiban: „a nyugalom fenyegetőbb, néhol szinte halálos csendű”.¹⁵

Van, amikor a csend tárgy, de egyelőre minden meghatározottság – anyag, szín, alak – nélkül. Többnyire (személyragos) határozószó vagy névutó tájékoztat arról, hol van. Csak annyit tudni róla, hogy a térben valahol elkülönül. Ott van, de nem mozdul. Ha csak moccanna, életre kelne. Nádas Péter elbeszélésében a „*ku-pola körül csend van*”.¹⁶ Arany János költői beszélyében a leányt szöktető Forgács vitéz „*Lassítja habverő lovát / És szétvigyáz a dalia. / Előtte csend, utána csend, / Az üldözéstől, látja, ment*” (*Katalin*, 11. 1850). 1940. július 21-én Nizzában kelt levelében Szabó Zoltán ezt kérdezte a barátjától: „*Megvan-e még a csend a háztetők fölött?*”¹⁷ Dsida Jenő versében „*csend jég alatt / és jég fölött, / nagy hallgatás volt / mindenütt*” (*A tó tavaszi éneke*, 1938). *A magam alatt vagyok* mintájára önnönmagához viszonyított képzetes térbeli helyzetét is meghatározhatja: „*csönd / alatti csöndben*” (Ágh István: *Meggy*, 1977). Van, amikor mindenütt jelen van: „*Künn a csend a földtől az égig ér, a jövőnd pedig a tavasszal együtt aluszik a hó alatt.*”¹⁸ Akkor is érezhetjük úgy, hogy mindenütt ott van, ha csak a saját testünk vagy lelkünk az, amit határol. Az övezés lehet fenyegető, keltheti a beszorítottság vagy bekerítettség érzetét, amiként az ellenkezőjét is megtapasztalja mindenki: óvó, megtartó közeg. Mindkét esetre Radnóti Miklós költészetében találtam példát: „*Vad versre készülök és rémült csönd kerít*” (*Ez volna hát... 1937*), illetve: „*neszkekkel teljes, langyos csönd ölel, / mint születésem előtt*” (*Tajtékos ég*, 1940).

A *fából vaskarika* közkedvelt szólás. Akkor használjuk, ha valaminek a képzelenségét akarjuk kifejezni. Fából legfeljebb farkarikát készíthetünk, vaskarikát nem. Azt, hogy egy tárgy milyen anyagból készült, így fejezzük ki: *Az asztal fából van*. Elképzelhetetlen, hogy az asztal fából van, de a fa vasból. Irodalmi szövegekben azonban előfordulhat, hogy egyszer csendből van valami, máskor meg a csend van valamiből. Varga Imre versének címe – *csendjéből formázza* (2004) – arra utal, hogy a csend egy tárgy anyagául szolgálhat, éppúgy, mint a korsónak az agyag. Bodor Béla versében „*csönd-anyag*” (*az aether-re*, 2002) szerepel, Nádas Péter kétszereplős kamaradrámájában a színész mondja a színésznőnek: „Ha akkor

¹⁴ Kaffka Margit: *Süppedő talajon* (1911). 815.

¹⁵ Farkas Zoltán: *Nagy István* (1930). 438.

¹⁶ Nádas Péter: *Leírás* (1969/1979). 30.

¹⁷ Szabó Zoltán levelei Marsovszky Miklósnak (1940/2012). (3) 705.

¹⁸ Tamási Áron: *Hazai tükör* (1953). (I) 11.

összeszorítottam volna a tenyerem, kemény csend maradt volna benne. Minden abból a csendből volt akkor.”¹⁹ Fordított esetben a csend van valamiből, például vasból: „a csönd homlokszorító vaspántjai közt”.²⁰ Juhász Ferenc *Krisztus levelete a keresztről* (1993) című költeményében egy temetői látogatás emlékét idézi fel: „Szólnék hozzád! / De csak a bronz-csönd maradt utánad.” Nemes Nagy Ágnes versében „Ércből / Rezeg a / Csönd” (*Fügefák*, 1967), az „Énekhangra” ciklus előző darabjában pedig, amelyben az éjszaka görög istenasszonyaként szokell a sziklákon, „Mésző csönd” szerepel (*Hekaté*, 1967). Dobó Piroska írja regényének végén, mintegy számvetésként: „Józan csönd, márvány csönd; magam elől hová szökhettek?”²¹ A metálzenét játszó Age of Nemesis *Arc nélküli ellenség* című számában „Betoncsend – hideg verejtéke fáj...”²² Szent Ferenc az *Üvegcsend* (2008) címet adta versének, Cseh Katalin költeményében pedig „porcelán-csönd mélyén / árvállik a lélek” (*Karácsonyi merengés*, 2009). Csoóri Sándor hőse céltalanul ténferg a szállodában, aztán megpillantja a dísz tárgyakkal telezsúfolt üvegszekrényeket: „Bla ha Lujzák, Dérynék rózsaszínű krinolinban, gitárral. (...) Fodor fodor hátán, csipkék, érzelmek porcelánból. Porcelán-zene, porcelán-csönd, porcelán-bűz.”²³

Néha hasznavehetetlen melléktermék: „csöndsalak” (Juhász Ferenc: *Sárga fénykristály*, 1985), „csöndpernye” (Bella István: *Oszip Emiljevics Mandelstam éjszakái*, 13. 1975), „szilánkos csönd” (Csoóri Sándor: *Balkáni műzsák húga*, 2001) vagy darabos morzsalék: „Kövéletek tapogatózása ez a törmelék csend...”²⁴ Kövecses Zoltán állapítja meg, hogy „az irodalmi nyelvben gyakran olyan újszerű metaforákat alkalmaznak, amelyek valamely köznapi, konvencionális fogalmi metaforán alapszanak. Ebben az értelemben az irodalom kreativitását bizonyos határok közé szorítja hétköznapi metaforikus fogalmi rendszerünk.”²⁵ Hasonló folyamatról van szó itt is. Az idézett költői képek szorosan kapcsolódnak kötött szókapcsolatokhoz. Ha valami nem úgy alakul, ahogy elterveztük, akkor a *kiégett, hamvába holt, darabjaira tört* stb. kifejezéseket használjuk. Ám sokan vélekednek úgy, hogy a csend is töredékes. Még hallgatásunk sem lehet tökéletes. Tandori Dezső írja első verseskönyvének fülszövegében: „Bármit mondunk, épp e végszó, épp e bizonyosság híján marad töredék. De töredék lenne a csend is, ha már egyszer a mi csendünk, ha tudatos, ha személyes. Némaságunk oly tökéletességgel áltatna, melyen már megszólalásunk pusztja lehetősége eredendő csorbát ejt.”²⁶ Ebben az értelemben jegyzi meg Szentkuthy Miklós, hogy „a csöndben van valami acélosan dogmatikus”.²⁷

¹⁹ Nádás Péter: *Temetés* (1980/1996). 250.

²⁰ Szentkuthy Miklós: *Prae* (1934). (IX) 363.

²¹ Dobó Piroska: *Alászállás* (1980). 407.

²² Age of Nemesis: *Abraxas*. GU LA Records Kft., 1999.

²³ Csoóri Sándor: *A kiáltvány* (1971/1978). 177.

²⁴ Ébert Tibor: *A szerelő* (1998/2006). 11.

²⁵ Kövecses Zoltán: *A metafora* (2002/2005). (V. 12.) 76.

²⁶ Tandori Dezső: *Töredék Hamletnek* (1968). A kötet védőborítóján, a hátsó fülön.

²⁷ Szentkuthy Miklós: *Prae* (1934). (II) 65.

A szóképek csendje nem mindig szilárd halmazállapotú, folyékony vagy légnemű is lehet. Marsall László költeményében „*elcsöpögött csönd*” (*Beszélsz*, 1970) szerepel. Anyaga hol az életet adó víz – „*úszik a csönd-víz tetején*” (Csorba Győző: *Mozdulatlanság*, 1938) –, hol az enyészet vize, melyben „*hangtalanul / úszik, sodródnak tova évek, / arcok*” (Sulyok Vince: *A csend folyója*, 2008). A folyékony halmazállapot a határtalanság képzetét kelti. Radnóti Miklós azt a tűnékeny pillanatot ragadta meg, amikor az esti táj az álom valószerűtlen jelmezét ölti: „*fonogatja fölöttem a mélyvizi csöndben / csillagkoszorúit az éj*” (*Álomi táj*, 1943–1944). Vasadi Péter költeményében „*füstölög a csönd / mint kupac üszök*” (*Hegyi emlék*, 1984), Baka István elbeszélésében is légnemű: „csend terjengett”.²⁸ Folyadékként vagy gázként gyakran végez örvénylő, gyűrűző mozgást. Örley István az internátus betegszobájában töltött heteket idézte vissza: „A torkomban dobogott a szívem, köröttem örvénylett, zúgott a csend”.²⁹ Marsall László szavak nélkül beszélgetett „*a csönd szorgalmas örvényeivel*” (*A csönd anyanyelve*, 1970). Szerb János versének címe: *E csönd-örvény legalján* (1975). Vészi Endre egy kórházban töltött napjának szegődött krónikásául: „*Atúszik a szobán fehér köpenyek / fölöttem egy arc és gyűrűzik a csend*” (*Egy nap vázlatos története reggeltől estig*, 1986).

Mint minden anyag, néha az „anyag” mivoltában kettős természetű csend is alakot ölt. Heltai Jenő karcolatában „Halomba gyűlnek a kis csönddarabok”, majd „széles nagy csöndbe egészednek vissza, mint trükkös rajzfilmen a földarabolt jó ember”.³⁰ P. Papp Zoltán *Tükörrepez* című kötetének nyitóversében a „*csöndtömbök (...)/ szállításra várnak*” (*Napraszületés*, 2002). Ébert Tibor *Tavi hinár* (2010) című prózaversében „*Hosszúsága van ... a csöndnek... szélessége, térfogata*”. Egyszer kerek – „*völgy kerek csönd*”-je (József Attila: *Téli éjszaka*, 1932) –, máskor gömb – „*a csend gömbjének túl-fala*” (Kormos István: *Citerázó asszonyok*, 1953) –, melynek középpontja is van – Sapré báró abban „reménykedett, hogy sikerül bemérnie a csend középpontját”³¹ –, de más szabályos test alakját is öltheti: „*kockacsend*” (Pilinszky János: *Ravensbrücki passió*, 1959). Váz, szerkezeti elem is lehet. Kassák Lajos versében a madarak „*a csönd burája alatt*” költik ki tojásait (*Két fűszállal a kezemben*, 1958). Szöcs Gézánál hol védelmező burok – „*úgy burkolta be az alvás, / mint a csönd puha kérge a hangot*” (*Kastély*, 1975) –, hol oltalmazott tartalom – „*a csennel bélelt kő világa*” (*A talajpápa*, 1975) –, Hizsnyai Zoltánnál pedig „*Koncentrikus körökbe gyűlnek a látomások / a csönd magja körül*” (*Alkonyi metamorfózis*, 1994).

Még az is megesik, hogy az egyik hiány önnön anyagát határolva ölti egy másik hiány alakját, mint Szentkuthy Miklós regényében – a „csönd, kanális-átmérőjű és alagútszerű némaság”³² – vagy Benke Gábor versében: „*Csőnd-üreg*ek

²⁸ Baka István: *Vasárnap délután* (1980/1984). (3) 9.

²⁹ Örley István: *Andris* (1937). (2) 1291.

³⁰ Heltai Jenő: *A csönd megszólal* (1935/1958). 165.

³¹ Láng Zsolt: *Bestiárium Transsylvaniae* (1996). 55.

³² Szentkuthy Miklós: *Prae* (1934). (VI) 234.

visszhangozzák / félmosolyok dadogását” (*Vízöntő*, 6. 1997). József Attila költeményében talapzata van, mint az oszlopoknak, szobroknak: „*készül bennük [a gyárakban] a tömörebb sötét, a csönd talapzata*” (*Külvárosi éj*, 1932). Varga Rudolfnál már szobor: „*ELFÉRNEK MELLETTEM A CSEND / SZOBRAI*” (*Piros szárnyakon*, 1997). A csend azonban nemcsak szerkezeti elem lehet, neki magának is lehet szerkezete: „Szél szólaltat meg így üres sípokat. (...) Pedig csönd van, és csend ennek a csöndnek a mélye. Idegszál pengve pattan, a kísérők kemény körmük élével pendítik, és gondosan húzzák meg rajta hajuk szálából feszített vonóikat. Mert biztosan a csend mélye fölött lüktet, és nem tud áthatolni azon a csöndön, mely buraként borul fölé. Csendből jó, és a csöndről visszasugárzik, amivé válik, abból származik.”³³ A poliptóton retorikai alakzata, azaz a *csend* megisméltése egyazon mondaton belül, de más ragokkal, más nyelvtani esetben, szinte bibliikusá teszi a szöveget.³⁴ Szent Pál rómaiaknak írott levelét idézi fel: „Minden belőle, általa és érte van” (Róm 11,36); a szentmisén, a kánon végén „Őáltala, övele és őbenne...” hangzik el.³⁵

A csend néha jellegzetes tárgytypus. A CSEND HAJLÉK fogalmi metaforához kapcsolódva gyakran épület, melynek fala, kapuja van: „*A madárhangok más-más lyukakat / vágnak a csönd falába / más-más díszeket cifraságokat / aggatnak a csönd falára / más-más képeket arcokat / rajzolnak a csönd falára*” (Csorba Győző: *Madárhangok*, 1972), illetve: „*A csend-falon kísértet-újjak motoszkálnak*” (Dsidá Jenő: *Itt feledtek*, 1928). Egyed Emese a közelség lehetetlenségét ábrázolta versében – „*A csöndkapu szélesre tárva*” (*Közeledés*, 1998) –, Cs. Szabó László pedig a legendák makacosságát firtató elbeszélésében írta: „A csönd, mint egy óriási kapualj, éjjelre elnyelte a harcot.”³⁶ Máskor tartószerkezetről – „*A csend pillérei*” (Varga Katalin: *A tömönatok halála*, 1969) – vagy toronyról szól a költői híradás: „*álmomban (...) emeli, / tökéletes tornyát a Csend*” (Erdélyi József: *A fehér torony*, 1930). Erődítmény is lehet: „*A csönd várában nincs többé csoda*” (Juhász Gyula: *A hallgatás tornyában*, 1910). Ritkábban templom, vagy annak része. Füst Milán így búcsúztatta Nagy Zoltánt, a Nyugat első nemzedékének feledett költőjét: „a csend e barátom verseiben olyan, mint egy dóm.”³⁷ Láng Zsolt prózájában a „zajok beszüremlettek a csend kupolája alá”,³⁸ Devecsery László versében „*A kápolna boltíves csendje / Zsolozsmát / hallgat...*” (*Halálkatedrális*, 2006), Turczy István költeményében (*Szárnyasoltár*, 2004) „*ezüstös csendfeszület*” szerepel, Bella Istvánnál „*A csönd, ha csönd, konduljon hangtalan / de üsse át a földet harangnyelve*” (*Verseim elé*, 1987).

Olykor közönséges berendezési vagy használati tárgy. Hartay Csaba *A csend is egy bútor* (2011) címet adta egyik prózaversének, melyben a csend „Kirakott fotel

³³ Nádas Péter: *Ünnepi színjátékok* (1986/1996). 341–342.

³⁴ Vö. Némethné Varga Andrea: *Poliptóton*. In: Szathmári István (főszerk.): *Alakzatlexikon* (2008). 469, 471.

³⁵ Az eredeti: *Per ipsum, et cum ipso, et in ipso...*

³⁶ Cs. Szabó László: *Egy gondolat bánt engemet* (1936). (I) 155.

³⁷ Füst Milán: *Beszéd Nagy Zoltán sírja előtt* (1945/1967). 173.

³⁸ Láng Zsolt: *Bestiárium Transsylvaniae* (1996). 55.

az éjben”. Reményik Sándor költeményében „*Eltörik a csillagtelt csend-tükör*” (Hetén, 1922). Máskor mives kézműves tárgy: „*csönd-váza*” (Kosztolányi Dezső: *Gógös, meddő virágok*, 1913) vagy „*csikófejű csönd-kancsó*” (Juhász Ferenc: *A hazatérő halott*, 1988). Időmérő szerkezet is lehet: „*óriási csönd órája / sok külön kis csönd ingája*” (Weöres Sándor: *Dob és tánc*, 1962). A leggyakrabban mégis textilmű, mert a fonott-szött használati tárgyak közvetlenül kapcsolódnak a csend takaró fogalmi metaforához. Szöcs Géznál szövet – „*olyan volt a csend a mezőn, mint a földre simuló szövet*” (A hahota, 7. 1975) –, Jékely Zoltánnál már dupla szövet – „a sötétségnek s a csendnek dupla szövete”³⁹ –, Egyed Emesénél egy rend ruha – „*az idő boldog csöndbe öltözött*” (A liliumokért, 1993) –, Kosztolányi Dezsőnél palást – „*Szent csönd, terítsd palástodat fölém*” (Csönd, 1907) –, Székely Jánosnál takaró – „*Takarójuk a csend és a szemérem*” (Őszi fák, 1956) –, Tóth Árpádnál paplan – „*csönd-paplanú tél*” (Új tavaszig vagy a halálig, 1925) –, Ady Endrénél lepel – „*Megöl a csend, ez a fehér lepel...*” (A fehér csönd, 1906) –, Petőfi Sándornál szemfödél – „*Csak a holt század fekszik odabent, / Szemfödete a hosszú, méla csend*” (A csonka torony, 1847) –, Weöres Sándornál pedig zsák: „*csönd-zsákból hangot lop*” (Száncsengő, 1931). Köttetésre is szolgálhat, mint a zsinag – „*Meg se fulladok e csönd-spárgával bekötözött szájú cellofán-zsákban*”⁴⁰ –, szükség esetén pedig maga készít kötelet: „*hallgatásukból kötelet fon köréjük a csend*”.⁴¹

Az imént felsorolt esetek zöme két- vagy többértelmű, de ez a szóösszetételekben előforduló rendes anyagnevekkel is gyakran megесik. A *fafűrész* és a *fakés* jelentése magából a szóból nem következtethető ki teljes biztonsággal. A *fafűrész* faanyag vágására alkalmas szerszám, amelynek manapság többnyire már a nyele sem fából, hanem műanyagból készül. A *fakés* viszont fából készített (konyhai) eszköz, amely többek között arra szolgál, hogy leszedjék vele a kenyérlángost, a lepényt, a perecet a sütőköről, újabban sütőlapról. A *fa* az első összetételben a szerszám rendeltetésére, a másodikban az eszköz anyagára utal. A *csöndfűrész*, ez a szokatlan metaforikus szerszám, az első típusba tartozik: „*a horkolás / Mord indulója a csöndfűrész zenéje*” (Cseke Gábor: *Csőndfűrész zenéje*, 2006). A *csöndfűrész* bizonyos értelemben felesleges alakzat, képzavar. Látszólag olyan szókép – katakrézis –, amelyet akkor használunk, ha a megnevezni kívánt dologra, jelenségre nincs szó vagy kifejezés. Ám ez esetben nem erről van szó, hiszen pusztán annyit jelent, semmivel sem többet: az éjszaka nyugalma kettéhasító, elviselhetetlen horkolás. Önmagában a *csöndzsákról* sem dönthető el, mit jelent. Az összetétel előtagja utalhat a zsák tartalmára (lisztes-, pénzes- vagy szemeteszsák), anyagára (kender-, len- vagy jutazsák) vagy rendeltetésére (vetőzsák). Weöres Sándor versében hangok tárolására és szállítására szolgáló metaforikus alkalmatosságról van szó: „*csönd-zsákból hangot lop*” (Száncsengő, 1931). Mivel a hang sokak hite szerint a csendből születik, a *csend* nemcsak a zsák anyagára utalhat, hanem a

³⁹ Jékely Zoltán: *Széphistória a császárkörtétfáról* (1941/1982). 136.

⁴⁰ Juhász Ferenc: *Tűzvész-idő* (1975). 112.

⁴¹ Dobos László: *Egy szál ingben* (1976/2004). (2) 121.

rendeltetésére vagy tartalmára is. A *hangokat tartalmazó csöndzsák* jellegzetes példája a metafora és metonímia összefonódásának.⁴² Ebben az esetben a metaforán belüli metonímia viszonylag ritka esetéről van szó, amikor egy fogalom helyett az ellentéte, a hang helyett a csend áll.⁴³

A *csend* a főnevek és a mellénevek határvidékén meghúzódo anyagvevekre emlékeztet, amelyek talán a nem megszámlálható dolgokat jelölő főnevek közé sorolhatók a legszerencsésebben. Beszélhetünk egy, két vagy három székről, de egy, két vagy három csendről már nem, amire még a gyermekmondóka sem cáfol rá: *Egy csend, / két csend, / három csend. / Vigyázz, / el ne csend!* A *csend* főnév előtt határozatlan névelő sem állhat, Boda Magdolna sorait bármelyik nyelvkönyv hibás mondatnak minősítené: „*Lecsöppen egy / éjszakai csend / hozzáadódik a többihez*” (egy kopogás, egy csend, 2005). Az anyagnév abban is különbözik a köznévtől, hogy nem többesíthető. Ha a *csend* többes számban áll, akkor – a magyar borok szókapcsolathoz hasonlóan – nem valamiből többet vagy sokat jelent, hanem fajtát, mint Füst Milán elbeszélésében: „Hát ti mifélek vagytok? – kérdezte most már tőlük is. De szavára sem itt, sem másunnan (...) választ nem kapott. Hallgatözva emelte fel hát a fejét. Az ily csendeket ugyanis nem szerette semmiképp.”⁴⁴ A *csend* szó többes száma Csorba Gyözö prózaversében is fajtára utal: *Átkozottak az éji csöndek*” (Észrevételek, 1976). Páratlanul gazdag irodalmunkban azonban mindenre akad ellenpélda is. Gergely Ágnes regényének özvegyasszonya így emlékezett elhunyt férjére: „Zoltánnak nem voltak csöndjei”.⁴⁵ Versekben is találni hasonlót: „*ember kerül törékeny csendeket az úton*” (Orbán Ottó: *Ég és föld között*, 1999), vagy: „*Fekszünk lángoktól vert fűzfák, boldog / csöndek között*” (Polner Zoltán: *Hőség*, 1988). A teljes csend, a zaj hiánya éppúgy egynemű, mint a só vagy a cukor. Kiefer Ferenc írja, hogy az anyagvevekkel „megnevezett dolog legkisebb része is ugyanolyan nemű, mint az egész”.⁴⁶ Az akusztikus csendekről elmondható, hogy nincsenek megkülönböztető jegyeik: „a táj nem változik. Órákon keresztül ugyanaz a kő és homok, egyhangú patadobbanás, ugyanaz a csend, kilúgozott ég.”⁴⁷ Csak a személyes (projektív vagy expresszív) csendekről mondható el, hogy „*minden csönd más*” (Reményik Sándor: *Mi mindig búcsuzunk*, 1920).

Ébert Tibor prózaversével (*Tavi hínár*, 2010) szöges ellentétben a csendnek nincs hosszúsága, szélessége, térfogata, a *csend* főnév előtt a köznapi beszédben nem állnak dimenzionális mellénevek, mint amilyen az *alacsony-magas, keskeny-széles, vékony-vastag*. A térbeli viszonyok azonban gyakran szolgálnak az időbeli viszonyok fogalmi megragadásának alapjául, „kognitív apparátusunk az

⁴² Louis Goossens metaftonímiának nevezte ezt a jelenséget: *Metaphtonymy: the Interaction of Metaphor and Metonymy in Expressions for Linguistic Action* (1990). 323–340.

⁴³ Christian Voßhagen: *Opposition as a Metonymic Principle* (1999). 305. skk.

⁴⁴ Füst Milán: *Lalikám! Málíkám!* (1931/2003). 381.

⁴⁵ Gergely Ágnes: *Őrizetlenek* (2000). 8.

⁴⁶ Kiefer Ferenc: *Jelentélmélet* (2000/2007). (6.4) 154.

⁴⁷ Mészöly Miklós: *Saulus* (1968/1988). 151.

időbeli viszonyokat (egydimenziós) térbeli viszonyok mintájára kezeli”,⁴⁸ a nyelvhasználók *hosszú* vagy *rövid csendről* beszélnek. Krasznahorkai László regényének első mondatában „Korim (...) hosszú csend után egy közeli bányatóra mutatott”.⁴⁹ A *nagy* és *kis csend* is sokszor fordul elő a hétköznapi nyelvben, de a *kis csend* ellentéte nem a *nagy csend*, hanem szintén a *hosszú csend*. A *nagy csend* a csend erősségére utal, nem a hosszúságára. A különbséget jól szemlélteti Sütő András egyik meséje: „Kis időre nagy csend támadt az erdőben.”⁵⁰ A *mély csend* állandósult szókapcsolat még nehezebben illeszthető a *hosszú-rövid* antonim pár kijelölte egydimenziós térbe. Mivel *magas csend* nincs,⁵¹ a *mély csend* magában áll, és szintén a csend mértékére utal: „*Mély csend lön, mint szokott a vész előtt*” (Vörösmarty Mihály: *Előszó*, 1850–1851). A *mély* számos szókapcsolatban, szóösszetételben igazít, valódit, nagyon nagyot jelent: *mély álom*, *mély bölcsesség*, *mély érzés*, *mély vonzalom*; alighanem ide sorolható Németh László szóalkotása, a *mélymagyar* (1939) is. A csend mérhető, metrikus egységekre osztható. Természetes mértékegysége az idő: „Miután a lány kiment, egy ideig csend volt.”⁵² Kvantuma, a legrövidebb időegység: a pillanat. Lászlóffy Aladár elbeszélésében „pár pillanatnyi csend” támadt, amikor az oroszlánok felbukkantak a napsütötte promenádon.⁵³ Füst Milán regényében már egy „percnyi csend lett”, amikor elhangzott a voltaképpeni kérdés: „Fräuleinka, maga szűz?”⁵⁴ Egy könyvismertetésben pedig a következőket olvashatjuk: „egyetlen haikut egyórányi csend és szemlélődés vesz körül...”⁵⁵

Ám nemcsak a pillanat, perc vagy óra szolgálhat a csend mértékéül. Kertész Imre 1998-ban meghökkentő címet adott kötetbe rendezett előadásainak: *A gondolatnyi csend, amíg a kivégzőosztag újratölt*. A mechanikus óra felfedezése és elterjedése előtt még a földrengés időtartamát is *Miatyánkban* vagy *Hiszekegyben* mérték.⁵⁶ Akkoriban még ez a szemérmetlen utasítás sem számított volna szokatlannak: „*Csóknyi csönd. Te mafla!*” (Marsall László: *Hogyan találkozhatnánk ha...* [II] 1980). Azt követően pedig, hogy a motorbicikliző poéta elütött egy békát, „kilométernyi csöndet sír a társa” (Marsall László: *Döcögő idő*, 1980). Régóta ismeretes, hogy a távolság időt is jelölhet. Rechnitz Ignác gyűjtötte fel a Hortobágyon 1895-ben, hogy „a *huja* egy oly távolság, amelyre az erős *huja haj* kiáltás elhalatszik, és oly időt is jelölhet, amelyben egy *hujányi* utat megteszünk”.⁵⁷ A kiáltás

⁴⁸ Kálmán László: *Konstrukciós nyelvtan* (2001). (5.2.2) 50.

⁴⁹ Krasznahorkai László: *Háború és háború* (1999). (I.1) 7.

⁵⁰ Sütő András: *Tapsifülesből Tapsifületlen* (1997/2001). 16.

⁵¹ Talán az egyedüli kivétel Juhász Ferenc *Duino szikláit* (1992) című költeménye: „*És ezentúl csönd. Magas csönd. Mély csönd.*”

⁵² Rejtő Jenő [P. Howard]: *Pizkos Fred, a kapitány* (1940/1966). (XV. 3) 211.

⁵³ Lászlóffy Aladár: *Az oroszlán* (1989). 45.

⁵⁴ Füst Milán: *A mester én vagyok* (1932/1998). (II) 170.

⁵⁵ Kodolányi Gyula: Szepesi Attila/Erdőmaszkok (1999). 121.

⁵⁶ Vö. Edward P. Thompson: *Az idő, a munkafegyelem és az ipari kapitalizmus* (1967/1990). (II) 63.

⁵⁷ Rechnitz Ignác: *Huja!* (1898). 369.

hangos, a pillangótüsszentés csendes tevékenység, de mindkettő szolgálhat a csend mértékéül. Rákos Sándor a *Kiáltásnyi csönd* (1969) címet adta versének, verseskötetének, Villei Lóránt pedig a *Pillangótüsszentésnyi csend* címet prózájának.⁵⁸ A csend viszont nem mérték, kivált nem ürmérték: „*Rhododendron illatot öntött / kimért-csendű kis fiolákba*” (Lelkes Miklós: *Holland kisváros*, 2005). Nem kapcsolható hozzá a *-nyi* melléknévi mértékképző, bár Válóczy Szilvia másként gondolja: „*Kérd, hogy újra feljöjjön a nap, / S leáldozzanak csendnyi perceid* (*Engedd szabaddá*, 2009).

A magyar nyelvben a számlálósók nem alkotnak külön szófajt, mint az úgynevezett számlálósós nyelvekben (kínai, japán, maláj stb.), hanem a főnevek egyik, szintaktikailag és szemantikailag viszonylag jól elkülöníthető alosztályába tartoznak. A három legalapvetőbb alkalmazásának szabályait Kicsi Sándor András állapította meg: térszerű dolgokra a *darab* (egy darab szén), vonalszerű dolgokra a *szál* (egy szál virág), pontszerű dolgokra a *szem* (egy szem búza) használatos.⁵⁹ Az első kettő – a *darab* és a *szál* – elsősorban számlálósó, a *szem* viszont elsősorban főnév. E tipológia látszólag, de csak látszólag, azt erősíti meg, hogy a világban való rendszerező eligazodásnak – egyfajta természetes taxonómiának – szükségszerű velejárója az euklideszi geometriára emlékeztető fogalmi háló. Ám ez nincs így. Kicsi Sándor András a szószemantikai-grammatikai „pont”-ot tette meg klasszifikátornak, aszerint osztályozott több mint egy tucatnyi nyelvet, hogy a *szem* konvex (domború, kiugró) vagy konkáv (homorú, beeső) felfogása jellemző-e rájuk. Nagy ritkán a *csend*hez is kapcsolódhat számlálósó. József Attila versét (*Eszmélet*, 1933–1934) a fiatalkori megélhetési bűnözés, a szénlopás ihlette:

*A teherpályaudvaron
úgy lapultam a fa tövéhez,
mint egy darab csönd...*

Hollósy Tóth Klára *Csigaházban* (2008) című csonka szonettkoszorúja ezzel a sorral végződik: „*egyedül vagyok, egy szál csend-magam.*” Dudás Sándor szonettje pedig ezekkel a szavakkal kezdődik: „*Csipetnyi csend, ha rám talál*” (*Mátyás*, 1998). Győrei Zsolt és Schlachtovszky Csaba színművében „szemernyi csönd”,⁶⁰ Marsall László versében „*maroknyi csönd*” (*Konc a Másiknak*, 1970) szerepel. Ha folyékony anyagról van szó, számlálósóként a *szemnek* a *csepp* felel meg: „*a párkányokról szinte csöpögött a csönd*” (Kassák Lajos: *Ó, Élet, élet, mi sírunk, mi sírunk, panaszkodunk...*, 1915), illetve felszólításként: „*csöppentsd a csöndet*” (Vasadi Péter: *Recept*, 2000). Weöres Sándor sámánversében egy másik érzéki terület mértékeként szolgál: „*csönd cseppje fény*” (*Dob és tánc*, 1962). A szóképek *csend*jével tehát, ha ritkán is, de mindhárom fajta számlálósó együtt járhat. Ha

⁵⁸ Vö. Villei Lóránt: *Pillangótüsszentésnyi csend* (2010). 77.

⁵⁹ Vö. Kicsi Sándor András: *A szem kétféle szemlélete és a számlálósók* (1997/2007). 43.

⁶⁰ Győrei Zsolt–Schlachtovszky Csaba: *Táncsics: a legszentebb Mihál* (1998). (I. IV) 43.

igazi tárgy volna, akkor nem kapcsolódhatna hozzá mind a három, ami közvetett bizonyítéka annak, ami amúgy sem szorul bizonyításra: a csend nem tárgy. Szépfőírónk azonban minden tőlük telhetőt megtettek azért, hogy olyan tulajdonságokkal lássák el, amelyek az igazi tárgyak sajátjai. A csend állapot, nem megszámlálható ilyen-olyan tárgy, még akkor sem az, ha egyesek néha látni vélik: „a csend behunyott szemmel is látható”.⁶¹

A csend nem tárgy, de csendtárgyak kétségkívül vannak. A legjellegzetesebb az óra. Füst Milán mondata a szikár meghatározás igényével lép fel: „A lámpa égett, az óra ketyegett, csend volt.”⁶² Kicsi Sándor Andrással közösen írott tanulmányunkban⁶³ megállapítottuk, hogy a *csend* szó használata hol bináris – „A csendet nem háborítja semmi”⁶⁴ –, hol graduális – „Csend van (...), csak a mély (...) ablakfülkékben zümmög néhány dongó”⁶⁵ – felfogásról tanúskodik, ami gyökeresen eltérő fogalmi keretre utal. Szétválasztásuk egyik értékes hozadéka, hogy a pusztai írói szeszélynél szabatosabban lehet beszélni csend-valakiről vagy csend-valamiről. A részleges csend megjelenítése a XIX. század derekától gyökeresedett meg a magyar irodalomban. A *Csend volt, csak a (...) hallatszott* mondatsémában ekkortól tűnt fel az egyhangú, ismétlődő hangadással kitűnő csendállatra (rendszerint tücsökre), csendjárműre (eleinte hajóra, utóbb már szekérre is), csendtárgyra (leggyakrabban órára) utaló szó vagy szerkezet. Dante Gabriel Rossetti a homokóra hangtalan pergésében látta meg a csendet: „*Ez a látható csend, mint a homokóra, éppoly nesztelen.*”⁶⁶ Kosztolányi Dezső regényében az ébenfa tokban járó ingaóra „egyenletes ketyegéssel zszibbatag-úri csöndet szitált az ebédlőre”.⁶⁷ A homokóra esetében a lepergő homok látványa, a szobai órák esetében a végtelen, egyhangú ketyegés hangja az, ami csendtárggyá avatja az időmérő szerkezetet. (Am nem minden órafajta lehet csendtárgy, nem ilyen a zajos toronyóra, a kakukkos óra, a csörömpölő vekker, és a zajtalan karóra is csak ritkán.) A metonímia egyik ismert válfaja, amikor egy dologra az annak mértékét jelölő szóval utalunk: a *Két korsót (kérek)* mondat rendszerint sörözőben, nem szaküzletben hangzik el. A mérőszköz–mértékegység szabályos polyszémia is metonímián alapul. Radnóti Miklós *Béke, borzalom* (1938) című versében a csend, az idő és az időmérő szerkezet polyszemiáját egy hipallagé fogja össze egyetlen, alkalmi csendtárggyá: „*Csend lett, a délelőtt megállt, tíz óra volt*”.

⁶¹ Szilágyi István: *Kő hull apadó kútba* (1975/1977). (IV) 190.

⁶² Füst Milán: *Libák* (1928/2003). 419.

⁶³ E. Bártfai László–Kicsi Sándor András: *A jelenkori magyarság csendállata a tücsök.* (2013) 121–125.

⁶⁴ Jókai Mór: *Hétköznapok* (1846/1962). 115.

⁶⁵ Babits Mihály: *Timár Virgil fia* (1922/1937). (I) 8.

⁶⁶ *The House of Life* (1870–1881). XIX. *Silent Noon*. Weberné Zsikai Mária fordítása. – Az eredeti: *'Tis visible silence, still as the hour-glass.*

⁶⁷ Kosztolányi Dezső: *Édes Anna* (1926/1936). (V) 59.

- Babits Mihály: *Timár Virgil fia* (1922). Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest, é. n. [1937] 5–96.
- Baka István: *Vasárnap délután* (1980). In: Baka István: Szekszárdi mise. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 5–24.
- E. Bártfai László–Kicsi Sándor András: *A jelenkori magyarság csendállata a tücsök*. Ezredvég, XXIII. évf. 2013. 5. sz. 121–125.
- Bodor Ádám: *Sinistra körzet*. Egy regény fejezetei (1992). Magvető Könyvkiadó, Budapest, é. n. [1999].
- Csoóri Sándor: *A kiáltvány* (1971). In: Csoóri Sándor: Nomád napló. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1978. 176–179.
- Dobó Piroska: *Alászállás*. Regény. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980.
- Dobos László: *Egy szál ingben* (1976). Regény. Madách-Posonium, Pozsony/Bratislava, 2004.
- Dobos László: *Hólepedő* (1977). Regény. Madách-Posonium, Bratislava, 2009.
- Ébert Tibor: *A szerelő* (1998). Jelenet. In: Ébert Tibor: Tűzfalak. Napkút Kiadó, Budapest, 2006. 5–13.
- Farkas Zoltán: *Nagy István* [Újabb kiállításáról]. Nyugat, XXIII. évf. 1930. 18. sz. 438.
- Füst Milán: *A mester én vagyok. Egy doktorkisasszony naplójegyzetei* (1932). Sajtó alá rendezte és az utószót írta Petrányi Ilona. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 1998.
- Füst Milán: *Beszéd Nagy Zoltán sírja előtt* (1945). In: Füst Milán: Emlékezések és tanulmányok. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1967. 172–174.
- Füst Milán: *Lalikám! Málíkám!* (1931) In: Füst Milán összegyűjtött elbeszélései. I. Öröktüzek. Sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket írta Petrányi Ilona. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2003. 378–384.
- Füst Milán: *Libák* (1928). In: Füst Milán összegyűjtött elbeszélései. I. Öröktüzek. Sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket írta Petrányi Ilona. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2003. 418–424.
- Gergely Ágnes: *Őrizetlenek*. Regény. Balassi Kiadó, Budapest, 2000.
- Goodman, Nelson: *A művészet nyelvei* (1968). [Az első két fejezet] Fordította Habermann M. Gusztáv. In: A sokarcú kép. Válogatott tanulmányok. Szerkesztette Horányi Özséb. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1982. 26–68. és 261–273.
- Goossens, Louis: *Metaphonymy: the Interaction of Metaphor and Metonymy in Expressions for Linguistic Action*. Cognitive Linguistics, Vol. 1. 1990. 323–340.
- Győrei Zsolt–Schlachtovszky Csaba: *Táncsics: a legszentebb Mihál*. Szóbeszéd négy negyedben. In: Győrei Zsolt–Schlachtovszky Csaba: Rostáltatás a magtárban. Négy eredeti színmű. Sorozatszerkesztő Bényei Tamás és Gács Anna. József Attila Kör–Kijárat Kiadó, Budapest, 1998. 33–83.

- Hamvas Béla: *Karnevál* (1951). I–II. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1985.
- Heltai Jenő: *A csönd megszólal* (1935). In: Heltai Jenő: Pesti madarak. Karcolatok, kis komédiák. Válogatta és szerkesztette Gábor György és Bélyei Pál. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1958. 165–169.
- Jékely Zoltán: *Széphistória a császárkörtefáról* (1941). In: Édes teher. Kisregény és novellák. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 127–138.
- Jókai Mór: *Hétköznepok* (1846). Jókai Mór Összes Művei. Regények 1. Szerkeszti Nagy Miklós. Sajtó alá rendezte Szekeres László. Az utószót Nagy Miklós és Fábián Pál írta. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.
- Juhász Ferenc: *Tűzvész-idő*. Új Írás, XV. évf. 1975. 3. sz. 111–128.
- Kafka Margit: *Süppedő talajon*. Nyugat, IV. évf. 1911. 9. sz. 815–828.
- Kálmán László: *Konstruktív nyelvten*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához VIII. / Nem transzformációs nyelvtenok III. Sorozatszerkesztő Kiss Gábor. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2001.
- Kertész Imre: *A gondolatnyi csend, amíg a kivégzőosztag újratölt*. Monológok és dialógok. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- Kicsi Sándor András: *A szem kétféle szemlélete és a számlálósók* (1997). In: Kicsi Sándor András: Szószemantika. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 73. Sorozatszerkesztő Kiss Gábor. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007. 41–45.
- Kiefer Ferenc: *Jelentésmélet* (2000). Egyetemi Könyvtár. Corvina Könyvkiadó, Budapest, 2007.
- Kodolányi Gyula: Szepesi Attila/Erdőmaszok. [Könyvismertetés] Kortárs, 43. évf. 1999. 12. sz. 120–121.
- Kosztolányi Dezső: *Édes Anna* (1926). Regény. Kosztolányi Dezső összegyűjtött munkái. Révai, Budapest, 1936.
- Kövecses Zoltán: *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe* (2002). Fordította Várhelyi Gabriella és Kövecses Zoltán. Test és Lélek. Sorozatszerkesztő Kovács Ilona. Typotex Kiadó, Budapest, 2005.
- Krasznahorkai László: *Háború és háború*. Regény. Magvető Kiadó, Budapest, 1999.
- Láng Zsolt: *Bestiárium Transsylvaniae. A csendmadár*: Élet és Irodalom. Antológia '96. Válogatta Dérczy Péter, Szikszai Károly, Tóth Erzsébet. Irodalom Kft., Budapest, 1996. 47–59.
- Lászlóffy Aladár: *Az oroszlán*. In: Lászlóffy Aladár: A holdbeli pásztor. Mesék és monológok. Kriterion Könyvkiadó, București, 1989. 39–46.
- Lázár Ervin: *Öt szentimentális történet* (1972). In: Lázár Ervin: Kisangyal. Lázár Ervin munkái. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. 172–192.
- Mészöly Miklós: *Saulus* (1968). Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- Mikszáth Kálmán: *Az eladó birtok* (1893). Elbeszélés. Mikszáth Kálmán összes művei. Szerkeszti Bisztray Gyula és Király István. 5. Regények és elbeszélések V. 1892–1894. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1957. 65–129; 233–263.

- Nádas Péter: *Leírás* (1969). In: Nádas Péter: *Leírás*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979. 29–50.
- Nádas Péter: *Temetés* (1980). Komédia, szünet nélkül. In: Nádas Péter: *Drámák*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1996. 177–274.
- Nádas Péter: *Ünnepi színjátékok* (1986). Útvesztő. 341–342. In: Nádas Péter: *Drámák*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1996. 311–353.
- Örley István: *Andris* (1937). Holmi, XV. évf. 2003. 10. sz. 1287–1293.
- Rechnitz Ignác: *Huja!* Magyar Nyelvőr, XXVII. évf. 1898. 8. sz. 369.
- Rejtő Jenő [P. Howard]: *Pizskos Fred, a kapitány* (1940). Albatrosz Könyvek, Budapest, 1966.
- Schlick, Moritz: *Meaning and Verification* (1936). In: Friedrich Waismann (ed.): *Gesammelte Aufsätze, 1926–1936*. Gerold & Co., Vienna, 1938. 337–368.
- Sütő András: *Tapsifülesből Tapsifületlen* (1997). In: Sütő András: *Kalandok könyve*. (Hargitai vadászkalandok. – Vigyorgó búbánat.) Sütő András munkái. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001. 14–17.
- Cs. Szabó László: *Egy gondolat bánt engemet* (1936). In: Cs. Szabó László: *Apai örökség*. Franklin-Társulat, Budapest, é. n. [1936] 153–177.
- Szabó Zoltán levelei Marsovszky Miklósnak*. Közzéteszi ifj. Bibó István. Holmi, XXIV. évf. 2012. 702–709.
- Szathmári István (főszerk.): *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*. A Magyar Nyelv Kézikönyvei XV. Sorozatszerkesztő Kiss Gábor. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- Szentkuthy Miklós: *Prae*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, é. n. [1934]
- Szilágyi István: *Agancsbozót*. Regény. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1990.
- Szilágyi István: *Kő hull apadó kútba* (1975). Regény. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1977.
- Tamási Áron: *Hazai tükör. Krónika 1832–1853*. Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1953.
- Tandori Dezső: *Töredék Hamletnek*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1968.
- Thompson, Edward P.: *Az idő, a munkafegyelem és az ipari kapitalizmus* (1967). Fordította Bojtár B. Endre. In: *Időben élni. Történeti-szociológiai tanulmányok*. Válogatta Gellériné Lázár Márta. Hermész Könyvek. Sorozatszerkesztő E. Bártfai László. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990. 60–116.
- Villei Lóránt: *Pillangótüszszentésnyi csend*. Kalligram, XIX. évf. 2010. 10. sz. 71–77.
- Vofhagen, Christian: *Opposition as a Metonymic Principle*. In: K. Panther–G. Raden: *Metonymy in Language and Thought. Human Cognitive Processing*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, 1999. 289–308.

Csépe Juli

emlékkiállítása

Csépe Juli, Kvasznay Péter felesége, Kvasznay Julianna idén lenne 60 éves. Hét éve halt meg, 53 éves korában. 2015. február 14-én emlékkiállítás keretében emlékeztek rá az Erdei Éva Galériában. A kiállítást Sipos Endre művészetfilozófus nyitotta meg, Julika emlékét dr. Csőregh Éva festőművész idézte fel, énekelt Vaskó Andrea. A kertben lévő emlékoszlopnál Ullrich Ágoston királyerdei plébános úr és a jelenlévők imádkoztak és gyertyát gyújtottak.

Sokan emlékeznek rá, sokan szerették Julikát. Nagyon helyes, szeretetre méltó fiatal nő volt, mondhatnám inkább szépnek, csinosnak. Minden jól állt rajta, mindig jókedvű volt, pozitív gondolkodású, mosolygó, minden kiállításmegnyitón ott volt, festett, szerepelt képeivel a csepeli és más tárlatokon.

Alig túl a harmincéves koron jelentkezett nála a veleszületett betegség, a bürgerkór. Több súlyos műtéten esett át, majd elveszítette a lábát. Aztán bekövetkezett a legszörnyűbb, a másik lábát is elveszítette. Ki hinné, hogy ebben a kilátástalan, reménytelen helyzetben megmaradt a derűje, a pozitív gondolkodása. Szörnyű állapotát türelemmel viselte, egyenrangú életet élt a családban, részt vett a munkákban, amiben tudott. Péter testvérem, akinek csak a glória hiányzik a feje felől, azt mondta:

– Ne félj, Julika, amíg nekem lábam van, te eljutsz mindenhová, ahová csak akarsz.

Vitte is kiállításokra, kirándulásokra, a Nemzeti Színházba. Egész napokat töltöttek a vízparton, pecázással.

Julika a család hatására kezdett festeni. A Csepeli Képzőművész Kör kiállításán, ahol anyukámmal én is szerepeltem, Julika azt mondta:

– Jövőre én is itt leszek – és elkezdett festeni.

A következő évben valóban ott volt a csoport kiállításán. Julikát mindig érdekelte a rajzolás és festés. Csépe Magdolna grafikusművész, számos Búvár zsebkönyv illusztrátora révén családilag, genetikailag is kódolva látszik a tehetsége.

Divattervező szeretett volna lenni, ami nem sikerült, a szúcssszakmában, amit nem sokáig művelt, viszont jól kamatoztathatta szépérzékét. Családunkban, ahol vele együtt négyen festettünk, permanens művészeti légkörben élt, részt vett a Csepeli Alkotó Fórum Szabadiskolájának konzultációkon alapuló foglalkozásain, amelyeket házunkban szerveztünk, és amelyeknek Buna Konstantin és Tácsik János előadó festőművészek alakították festői arculatát, a fórum nyári alkotótáborában,

ezeket szintén a Kondor utca 29. kertjében szerveztünk meg, főleg csepeli művészeknek, Muray Róbert festőművész egyéni, személyre szabott korrigálásával segítette Julikát és a többieket.

Julika hamarosan önálló kiállításra való anyaggal jelentkezett a csepeli ÁMK-ban, ahol szívesen fogadták az első kiállítását, amelyet aztán több követett, egyénileg és a család tagjaival együtt, előbb Family Art, majd a saját galériánk megnyitása után Király – Erdei – Műhely néven. A Király – Erdei – Műhely pezsgő művészeti élete jótékony hatással volt Julikára is, festett, kiállított folyamatosan, sokat fejlődött művészi kifejezőképessége, látásmódja. Sajnos az emésztő kór nem sok időt hagyott neki a kibontakozásra. Legszebb képeit mégis élete végén, már súlyos betegen festette, bizakodással és feltétel nélküli életigenléssel, amikor a konkrét látványtól elszakadva, egyik-másik képén maga a gondolat jelenik meg, mint a *Stigma*, a *Fényes gondolat*, a *Piros ász* és az utolsó, *A fény felé* című képén.

Aki Julikát ismerte, egyetért velünk abban, hogy az emberi magatartás legszebb példájaként állítható az utókor, az ifjúság elé Julika türelme, felülemelkedő készsége, amivel a betegségét viselte, létezeretete, miközben igyekezett hasznossá tenni magát a családban, és megélni az ember számára itt és most megélhető szakrális tevékenységek legszebbikét, a festést, lelki életének vászonra történő kivetítését, a teremtés semmi máshoz nem hasonlítható, csodálatos folyamatát.

Meggyőződésünk, hogy számos épkéz láb, egészséges ember, aki képes boldogtalan lenni bizonyos tárgyak birtoklása híján, példát vehetne róla, megirigyelhetné a derűjét, és azt a teljes életet, amit megélt.

Az előbbieket értelmében úgy döntöttünk, hogy galériánkban a nehéz körülmények között alkotó emberek számára két évente kiállítást szervezünk, amelyet PARA ART BIENNÁLÉ-nak neveztünk el, és már kétszer megrendeztük. A legutóbbi kiállítónk, Doszkocs Zsuzsa, a Baba utcai intézet lakója súlyos izomsorvadása ellenére derűs ember, életerőt, életkedvet kölcsönöz a vele találkozó egészségeseknek is, boldogan fest, és azt vallja:

„Sorsom visszaigazolta, hogy életemnek ilyen beteg is van értelme.”

Julikától ha megkérdezték, hogy van, a legnehezebb állapotában is azt felelte: *„Egyre jobban.”* Ezek voltak utolsó szavai is. Legyen ez példa mindenkinek, de különösen az életunt embereknek, mert ahogy Birtalan Ferenc csepeli költő írja: *„A világ elég szép. Szép, és nézni kell a jelenségeit... fordulnék másfelé, de hiába, nézni kell...”*

Csató László költőnél még egyszerűbb az életöröm kifejezése:

„Tudom azt, hogy megvan minden tagom / Mozgathatom lábaimat / Megvan a karom”; másutt pedig: *„van a test, s hozzá a lélek / Áldozok a levegőnek / Szívok nagyokat”*

– Ilyen egyszerű! – mondta sokszor Julika. Mert ilyen egyszerűen fogta fel az életet, amit feltétel nélkül szeretett.

Erdei Kvasznay Éva

Csépe Juli
festményei

Négyfröccsös történet
Részlet egy soha el nem készülő regényből

Maga egy rendes csávó, szerkesztő úr, nem azért a fröccsért mondom, de-hogy, azért mondom, mert észreveszi bennem az embert. Azt bizony, pedig nehéz, még jól el is dugtam, el azt, magának legyen mondva. Ne nevéssen.

Tavaly tavasszal költöztem ki a folyóhoz, ide, a régi gázgyári uszálykikötő beton-fala mellé, laknak itt mások is, de azok piszkosak, bűdösek, nem a bandám, bizonyísten. Néha persze haverkodunk, vigyázunk egymás motyójára is, ha kell, de semmi több.

Miért kell vigyázni? Hát miért vigyáz maga a laptopjára vagy a vízi-miafené-jére, jetszkijére, vagy mire. Mert az enyém, azért. Ing van benne, gatya is, borotva, ilyenfélék.

Igenis, borotválkoztam. Tavaly tavasztól őszig, mondjuk hetente kétszer, aztán csak egyszer. A Duna volt a tükröm, van is egy olyan újság, úgy éljek, hogy Dunatükkör, nem ismeri a szerkesztő úr? Én sem ismerem, de a csónakházi bukott gondnok, a Gutentág mondta, hogy van, akkor tuti, hogy létezik. Ő szokta Pofapénzt helyettesíteni az újságosbódében, mindent tud a lapokról.

Szóval borotválkoztam, egészen addig, amíg Manöken azt nem mondta, hogy jól áll nekem a szakáll. Hogy ki az a Manöken? Hát olyan csapódó csajszi, riherongynak hinné, de hát nem az, csak neki sincs szerencséje. Szerzett egy vőlegényt, hajjaj, az aztán a vőlegény! Régen stricinek mondtuk az ilyet, most szebb szavak vannak rá, de azokat nem ismerem.

Hogy az én eszemmel miért nem dolgozom? Sora van annak. Gázgyári melós voltam, bezárt a Gázgyár. Átmentem a Papírgyárba, megszűnt az is. Trógeroltam a csarnokban, de mindig átverték a kofák, be sem voltam jelentve, ha tudja, mi az. Volt ott egy főnökféle, ne tudja meg, még pofozott is. Na, azt nem türtem. Igaz, hogy én törtem el a vállát, de azt csak magának mondom, mindenhol letagadtam, maga se adja tovább. A bordáit a Sunya rugdosta cafattá, de én a Sunyát nem is ismerem, honnan tudnám, így volt-e.

Régen kaptam valakitől egymás után két nagyfröccsöt, isten megáldja, szerkesztő úr! Cserébe én nem hazudok magának, minden szavam igaz lesz, még akkor is, ha nem hiszi... Tudom, Manökennél hagytuk abba. Szóval az a nő szeretett engem, a maga módján, ugye, mert ő csak azt tudta igazán, hogyan hajoljon rá a söröshordókra a faház kistraktárában, ha a Tóbi beengedte, kivel ingyen, kivel zsetonért, velem mindig ingyen. Sőt, nekem a szegény napokon még fizetett is egy felest vagy egy korsót. Nemigen hagytam, de néha muszáj volt.

Na, az ő kedvéért hagytam abba a borotválkozást, hogy babrikálhassa a szakállamat. Nem mintha gyakran babrikálgatta volna, teljesítenie kellett a fuvarjait, ahogy a vőlegénye kiszabta.

Lomtalanításakor szereztem egy egész jó biciklit, a Burma megbütykölte, az mindenhez ért, pedig filmrendező lenne, vagy mi a csuda, szóval lehetett tekerni. Azt szántam a Manökennek, miért ne, de abból is baj lett. Odaadtam a régi gázgyári tárolóban lakó haveroknak megőrzésre, használat fejében persze, hát a nemes-dombi hontalan csibészek kiszagolták a dolgot, egy éjjel elmentek érte, jól összerugdalták a haverokat, a cajgát meg elvitték, eladták a Csaszínál. Tudom, kinek, de jobb hallgatni róla. Ezerért adták el, azt is hallottam.

Ja, hogy miért nem dolgozok most? Elszegődnék én, de hiába van lakcímkártyám, tudja, olyan műanyag, magának is van biztosan, a volt feleségem elintézte, hogy nem érvényes már. Száz tanúval igazoltatja, hogy én már nem lakom ott, ahova szól. Igaz, nem lakom ott, eljöttem, magamtól jöttem el, le a Dunához, de jogaim azért lennének, nem? Ha munkát keresek, az első kérdés, hogy van-e igazolványom meg lakcímezem. Meg taj, vagy milyen kártyám, ami van persze, csak régi. Maga érti ezt?

Segélyt sem kaptam soha, azt azért nem, mert valaki azt hazudta, hogy rendezett körülmények között élek. A Dunánál, naná, ott rendezetten, még borotválkoztam is, tudja! Most meg már nem is járna segély, csak kényszermunka, vagy hogy hívják, közhasznú, bagóért.

Harmadik nagyfröccs? Szerkesztő úr, maga tényleg úr. Vagyis hát régen voltam én ilyen úr, ugye, három fröccs egy délután! Isten áldja.

Látom én gyakran magát, szerkesztő úr, ott száguldozik a Duna-ágban, talán még a sárkányrepülőről is maga szokott a lányoknak integetni. Csak azt sosem tudhatja, hogy én látom, meg tudom, hogy maga az, miért is tudná. Akiknek ilyen hóbelevancái vannak, nemigen látnak meg engem, ezért is csodálkoztam, hogy megszólított. Hogy régen sokszor megfordult itt, és akkoriban még iszogatót is? Ne mondja! Gondoltam az előbb, de nem akartam piszkálni, ez a sok lónyál, narancs meg gyömbér biztos megárt magának, nem embernek való italok azok. Volt egy öreg gázgyári komám, a Balogh Tamás, na, az egy pohár szörpbe fulladt bele, valami ananászitalba, véletlenül azt adtak neki a muskotályosa helyett... Roppantul észnél kell lenni.

A tél? Hát egy telet már kibírtam a parton. Voltak igen kemény éjszakák, úgy éljek, de mindig kihúztam valahogy, tüzeltem az uszadékot, szereztem a máltaiaktól takarókat, akadt egy foszladozó bunda is. Hogy én bemenjek a szállásra? Inkább fagyjak meg! Tudja, milyen emberek vannak ott? Ne is tudja meg. Én még vagyok valaki, és ehhez tartom magam. Idén is lesz tél, tudom, keménynek ígérkezik, nem lehet háromszor egymás után enyhe. Egy kis szívességért ígért nekem az egyik házmester, persze most nem úgy hívják, közös képviselő, vagy mi, egy turista-gázpalackot meg egy hősugárcsőt hozzá, azzal majd túlélem, bár a Pofapénz azt mondja, hogy valóban nem fagyok meg, de legalább megfulladok a füstgázoktól. Mit ért az ilyenhez egy totóbolond újságos?

Szerkesztő úr! Azt meséltem már, hogy lakik egy művész haverom a sziget túloldalán, egy állóhajóban? Állóhajó, ez maga a röhej, áll, akkor nem hajó, mit

gondol? No, mindegy. És tudja, hogy hívják azt az állóhajót? Előre! – úgy hívják, ne éljek, ha nem így van. Miért nem lakom nála? Jó kérdés. Hidegebb van ott, mint a kikötő-zugban, meg aztán járnak hozzá mindenféle népek, nem az én bandám. Ők aztán nemigen hívnának meg egy fröccsre, nemhogy négyre. Ha érti, mire célzok.

A feleségem? Megvan az, miért ne lenne, takarítgat itt-ott, nem éheznek. A gyerekek intézetben, jól megy a soruk, de nem írnak, pedig én folyton... azaz gyakran, illetve néha-néha keresem őket, ne csóválja a fejét, így igaz, tavaly húsvétkor még csokinyulat is vittem, külön mind a kettőnek, leadtam a portán, mert ők valahol kirándulni voltak. Azt hiszi, megköszönték? Vagy felfalta a portás, olyan képe van, oda sem adta nekik. Így lehet, mert amúgy jól nevelt kölykök.

Én nem lopok, nem koldulok, bármit hallana rólam. Sok mindenem nincs, de tartásom van, úgy éljek. Enni persze kell, de kevéssel beérem. Vannak forrásaim, rendesebb tagok nem dobják a maradékot a kukába, mellé teszik zacskóban, főleg a kenyeret, de mást is. Biztos helyeim vannak. Meg sokféle osztanak ebédet, csak elég messze vannak innen azok a helyek, a buddhistáké van a legközelebb, oda el-elnézek. Szóval nem éheznek. Cigaretát sodrok magamnak a csikkekből, csak az itallal van baj, azt nem tesznek ki, azt nem osztanak sehol. Üvegezek, sörösdobozokat gyűjtök, ha nem csurran, cseppen. Hitelem persze nincs, hogy is lenne, hiányzik a fedezet, így mondják, ugye.

Sokat tudnék magának mesélni, na nem a bor miatt. Találkozunk még? Én ritkán tévedek be ide, nemigen örül nekem a Tóbi, még akkor sem, ha van valami pénzem. De hát ritkán van, ez igaz, így összekever a lejmos, éhenkórász csavargókkal. Pedig én adok magamra, régebben borotválkoztam is, és sohasem kéregetek. Ha adnak, fogadd el, ha ütnek, szaladj el – ez az én elvem, nem bántok senkit, és soha senki terhére nem vagyok. Magát sem én szólítottam meg, amikor ideültem.

Ha erre jár, inkább a pléhgombában hagyjon üzenetet, fizessen ki a Deszkamarinak a részemre egy fröccsöt, azt biztos megkapom, és ő talán azt is meg fogja mondani, mikor esek be hozzájuk. Általában este, mikor ez a lebuja már bezárt. Bár ide csak elvétve jövök, drága is, meg a többség ki nem áll. Mintha ők különben lennének! Na de ne szólj szám, nem fáj fejem. Hogy nem tudja a nevemet? Na, azzal ne törődjön! Mondjon annyit, hogy a váltósnak köll, a régi kemencéről, már mérik is a részemet. Azt, hogy Fuvaros Tóni, bizony nemigen tudják, pedig az a nevem. Tóni, nem Antal, hanem Ágoston, de hát ezt is hiába magyarázom a fafejűeknek. A Gusztáv az Guszti, az Ágoston az Tóni. Vagy ha nem, hát kisnyúl, ahány ház, annyi szokás.

Lassan zár a Tóbi, szerkesztő úr, már igen pakol, fizetni kéne. Nem találja a tárcáját? Az előbb még itt volt a felső zsebében, láttam, úgy éljek!

Hé! Sunya! Sunya! Hozod vissza azonnal a szerkesztő úr briftniját! Ő a haverom, tőle nem lopunk, megértted? Látja, rendes gyerek ez, itt hozza máris.

Álombeli rádöbbenés

Szőke mangalicanő, hozzám tartozó, belőlem
eredő test, mit éles szikével vágok, kettévágom, mint
dagadó, kelt tésztát, kenyérnek valót; valaki
itt áll mögöttem – neki mutatom be;
miként én, szintén nyugodtan nézi, tudván,
egybekél majd újra ez a test,
mint mindig – aztán mégse! Döbbenet –
számoljunk el tízig, hátha – ez kerek szám,
az én varázslatos számom – nem jutok el
addig – kezdhetem újból; de mit is? – hiszen
már nincsen is hatalmam, elfogyott
teremtő-újrateremtő erőm – ezt tudom,
éreznem kellett volna – eddig mindenkor
sikerült –
                  semmi sem végtelen Istenen kívül.

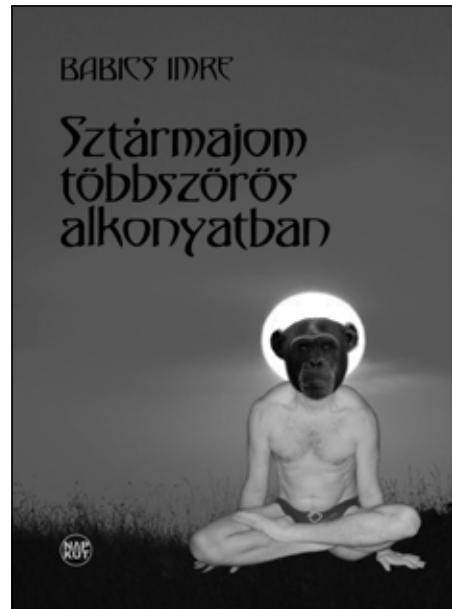
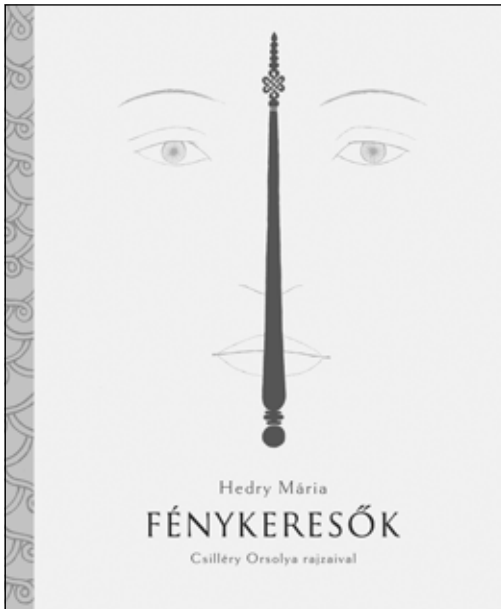
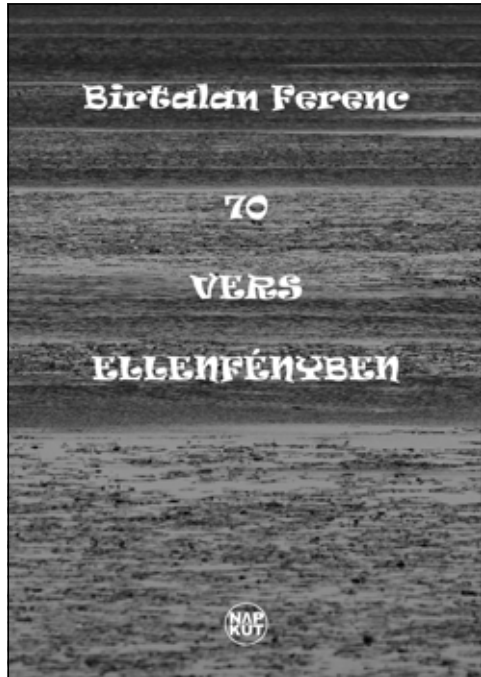
A tó, melyen majd lépdelsz...

*„Örök hajlék, be jó tebenned,
Örök-szökőkutad csobog.
Lemossuk ott a földi szennyet,
Mi álmodók, mi alkotók.”*

(Juhász Gyula: Turris Eburnea)

...a halálon túl találkozunk,
s várlak majd a fény küllőzte,
árnyéktalan kristály-fák aljában,
testetlen-fehér vágyakozásban...
...húsz év után, ott fenn
a kezembe adom régóta Érted őrzött
fagyott könnyeim ezreit: életem
tisztá hozadékát, mint alkimista a
végső párlatot, esszenciát az
egymás nélküli történésekből,
az átölelt párnák izzadságcseppjeiből,
a fogösszeszorított elviselés és a
„nem lehet” jóságából...
...hogya belépsz hozzám a
hosszú, sötét folyosóról,
ott fenn, egy tóhoz viszlek, s leveszem
rólad izzón forgó nőiességed nappali köntösét,
mi itt a földön delejes áramban rántott feléd,
mindig messzebb Tőled, de ott
már értelme sincs a pólusok közötti létezésnek...
...jaj, de még tudom ott is, hogy nekem Te voltál
a férfikor zenitjén a sosemlesz örökös Mátrix...
...miután leázott rólunk életünk, e díszes
földi festék, majd játszódunk gyermekként,
mert nem feszül közénk a sors, mint
hegy-súlyú Isten-kard, amelyet se
Te, se én nem tudtunk kihúzni
a vicsorgó kőhüvelyből, lent a
minket bezáró néma földön.

KÖNYVAJÁNLÓ

ÉBERT TIBOR

Rövid nekrológ Lászlóffy Csaba halálára

Barátságunkban két város fogott egymással kezét, Pozsony és Kolozsvár. Én nem jártam Kolozsvárott, Te sosem szülővárosomban. A centrumban találkoztunk egy ünnepi könyvhét alkalmával, a Vörösmarty téren, magunkkal hozva európai ihletettségű, szellemességű gondolkodásunkat, írói magatartásunkat. Így kezdődött ebben a közép-európai toposzban, előbb kapcsolat, majd barátság írói kölcsönhatásokkal, egymás korrelatív emberi-írói fel- és megismerése, elfogadása. Nem véletlenül. Volt valami szükségszerű fontos a kapcsolatukban, a kissé másság, azonosságok, idegenszerűség, furcsaságok, egy ország klímája múltjával, jelenével, lehetőségeivel, jövőjének reményeivel... két hazában egy igazsággal, vagy inkább egy hazában két igazsággal. Mentél a magad útján, a magad módján egyéniségeddel következetesen. Valami újat generálva az irodalomban, olykor morbid jegyekkel és stílussal, virtuóz nyelvi fordulatokkal, nyelvi asszociációkkal, felfedezésekkel. Írói, drámai, filozofikus alkat voltál, reneszánsz ember, profetikus, kemény, könyörtelen, többszólamú muzsika... Azt vallottad, hogy az igazi írónak sokat kell alkotnia, igenis számít a kvantitás, mert akkor él csak érvényesen, ha dolgozik, ír, tehát önmaga. Dolgozom, tehát vagyok. Amíg lehet, s Te ezt tetted. Rengeteget dolgoztál, írtál prózát, drámát, verset. Tele bőrrönddel mentél el, nagy az írói örökséged, hagyományod. Szavaid olykor belehasítanak a jelenbe. Szavaidban az életed, nyomorúságod, bizalmad, boldogságod. Azt gondolom, fároszként világítanak ziháló égboltlétünkben. Az idő eldönti, ami igaz, mondja Petőfi. Hiszek igazságodban, pályatársam, Csabám.

„Gégém szűkül, levegőm egyre fogy, tüdőm zihál” – mondja Babits Mihály, meg azt: „nem is olyan nagy dolog a halál”.

Nemrég én is találkoztam vele. Nem értem a halált, értelmetlenül okoskodom vele. Hiába. Búcsúzom, búcsúzunk, motyognám a költőóriás gondolatait a halálról, mégis tudom, véres gégével se kiáltatlan a szó, szavaid...

Dunatükör

Irodalmi, művészeti és kulturális folyóirat

Megjelenik kéthavonta

Főszerkesztő P. Papp Zoltán

A szerkesztőség tagjai:

Kovács Ildikó (szöveggondozás)

Szondi Bence (tördelés)

Erdei Éva (képzőművészet)

A szerkesztőség címe: 1213 Budapest, Fácános utca 8.

Telefon/Fax: 420 7346

E-mail: dunatukor@freemail.hu

Honlap: <http://dunatukor.fw.hu>

Kiadja Papp Zoltán

1213 Budapest, Fácános utca 8.

ISSN 1589-0716

Sokszorosítás: Prime Rate Kft., 1044 Budapest, Megyeri út 53.

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt., 1097 Budapest, Táblás u. 32.